DŽEKS LONDONS-ĪSS DZĪVES APRAKSTS

R. Samarins

SHOUT
SHARE
IT

Annotation

DŽEKS LONDONS-ĪSS DZĪVES APRAKSTS

- ĪSA DŽEKA LONDONA DZĪVES UN DAIĻRADES HRONIKA
- DŽEKS LONDONS

ĪSA DŽEKA LONDONA DZĪVES UN DAIĻRADES HRONIKA

1876. gada 12. janvāris. Sanfrancisko Florai Vellmanei piedzima dēls Džons, nākamais rakstnieks Džeks Londons. Piedzimušā puisēna tēvs bija astrologs profesors Canijs*[13]*, pēc tautības Irs. Flora Vellmane, uzņēmēja meita no Mesilonas, Ohaio štatā, pasniedza Sanfrancisko mūzikas stundas, rīkoja spiritisma seansus, lasīja lekcijas par spiritismu.

1876. gada 7. septembris. Floras Vellmanes laulības ar Džonu Londonu. Džons Londons, atraitnis ar divām meitām, atbrauca uz Sanfrancisko no Aijovas štata. Pat vēlāk, uzzinājis, ka Džons Londons ir viņa patēvs, Džeks vienmēr mīlēja viņu kā īsto tēvu. Viena no Džeka pusmāsām Elīza bija viņam uzticama palīdze visu mūžu. Dže- kam par zīdītāju pieņēma nēģerieti Dženiju Prentisu, kurai rakstnieks bija ļoti pieķēries līdz mūža beigām. Londonu ģimene dzīvoja dažādās vietās pie Sanfrancisko līča (Oklenda, Alameda, Sanmateo, Liver- mora); patēvs strādāja gan par mūrnieku, gan par namdari, mēģināja kļūt par fermeri, tirgojās, ar dārzeņiem, bija Zingera šujmašīnu sabiedrības aģents un pat polismenis. Bieži palika bez darba, ģimene cieta trūkumu.

1886. gads. Džons Londons, izputējis un pārdevis fermu Livermorā, apmetas Oklendā, Sanfancisko piepilsētā. Lai palīdzētu ģimenei, desmit gadus vecais Džeks tirgojas uz ielas ar avīzēm, strādā par ap- kārtbraucoša ledus tirgotāja palīgu, par ķegļu nostādītāju spēles laukumā. Apmeklē publisko bibliotēku un kļūst par aizrautīgu grāmatu lasītāju.

1889.—1892. gads. Džeks Londons pabeidz pamatskolu. Strādā konservu fabrikā smagos apstākļos, dažreiz astoņpadsmit, divdesmit stundas pēc kārtas. Par paša ietaupījumiem iegādājas laivu un svētdienās braukā pa līci. Vēlāk, aizņēmies trīssimt dolāru no Dženijas Prentisas, nopērk laivu «Hoplā-Hoplā» un kļūst par «austeru pirātu». Ne vienu reizi vien riskēdams ar dzīvību, piedalās daudzos malu zvejnieku izbraucienos. Tad pāriet dienēt zvejas patruļā, kura cīnās ar malu zvejniekiem. Iepazīstas ar Kiplinga, Zolā, Melvila un Tolstoja darbiem.

1893. gads. Janvārī septiņpadsmit gadu vecais Džeks Londons uz- munsturējas par matrozi uz šonera «Sofija Sazerlenda», kurš iet uz Japānas krastiem un Beringa jūru pēc roņiem. Bija Boninu salās un Jokohamā. Pēc septiņu mēnešu brauciena atgriežas Oklendā. Kalifor- nijā krīze, darba nav. Džeks Londons iekārtojas par strādnieku džutas fabrikā. Avīzes «San Francisco Call» izsludinātajam konkursam Džeks

Londons divās dienās uzraksta stāstu «Taifūns pie Japānas krastiem», kurš 12. novembrī tiek iespiests, un saņem pirmo prēmiju. Londons aiziet no džutas fabrikas, mēģina kļūt par elektrotehniķi. Strādā Oklendas tramvaja elektrostacijā par ogļu pievedēju.

1894. gads. Aprīlī Džeks Londons nolemj pievienoties Kellija vadītajai bezdarbnieku armijai, kura gāja no Kalifornijas uz Vašingtonu pieprasīt, lai valdība palīdz bezdarbniekiem. Cenzdamies panākt «Kellija armiju», Džeks Londons brauc «par zaķi» ar vilcieniem; dzīvo kā klaidonis (sk. viņa grāmatu «Ceļš»). Viņš šķērso visu Ameriku, apmeklēdams Čikāgu, Bostonu, Vašingtonu, Ņujorku. Niagārfollā Džeku Londonu arestē par klaidonību — un viņš mēnesi nosēž cietumā. Pēc atbrīvošanas viņš ar vilcienu aizbrauc līdz Vankūverai (Kanāda), bet no turienes, uzmunsturējies par matrozi uz kuģa, atgriežas Sanfrancisko.

1895. gads. Deviņpadsmit gadu vecumā Džeks Londons iestājas vidusskolā. Aizrautīgi lasa. Pārtiek no gadījuma peļņas: apcērp zālājus, izdauza paklājus, mazgā skolā grīdu. Skolas žurnālā «Egida» iespiež aprakstus un stāstus, galvenokārt izmantojot ceļojumā pa Ameriku uzkrāto materiālu. Ieinteresējies par sociālisma mācību, iepazīstas ar utopisko sociālistu darbiem un K. Marksa un F. Engelsa «Komunistiskās partijas manifestu». Tuvinās ar vietējiem sociālistiem, iestājas diskusiju klubā, kur pulcējās Oklendas inteliģence. Kļūst par Sociālistiskās strādnieku partijas biedru. Par publisku uzstāšanos Oklendas Sitihollas parkā, kur viņš vēršas pret kapitālismu, viņu arestē. Londona propagandista darbība kļūst plaši pazīstama. Avīzes iesauc viņu par «puiku sociālistu». Londons iepazīstas ar sociālistu Eplgartu ģimeni (romānā «Mārtiņš Idens» Morzu ģimene). Aizraušanās ar Meibelu Eplgarti (romānā Rūta Morze).

1S96. gads. Džeks Londons atstāj vidusskolu. Lai sagatavotos iestājeksāmeniem universitātē, viņš piecas nedēļas apmeklē speciālus kursus, bet pēc tam trīs mēnešus mācās patstāvīgi, sēdēdams pie grāmatas līdz deviņpadsmit stundām diennaktī. Rudenī sekmīgi nokārto eksāmenu Kalifornijas universitātē.

1897. gads. Nomācijies universitātē vienu semestri, Džeks Londons līdzekļu trūkuma dēļ pamet to un nododas literārajai jaunradei. Sūta žurnāliem savus aprakstus, stāstus, rakstus un humoristiskus dzejoļus, bet izdevēji nepublicē no Londona darbiem ne rindiņas. Trūkums piespiež viņu ķerties pie smaga, notrulinoša darba veļas mazgātavā. Pavasarī par māsas Elīzas naudu Džeks Londons kopā ar Elīzas vīru Separdu dodas uz Klondaiku (Aļaska) pēc zelta. Pēc izkāpšanas Skegvejā Londons ar nesamo uz muguras pārvar grūto Cilkuta pāreju, vada laivas būvi pie Lindermana ezera un pārcelšanos pāri Baltā Zirga krācēm Jukonas augštecē. Ziemu pavada būdā pie Stjuartas upes. Pavasarī ar plostu laižas uz Dausonu. Saslimis ar cingu

un nedabūjis ne unci zelta, Londons 1898. gada jūnijā ar diviem biedriem deviņpadsmit dienas brauc ar laivu no Dausonas lejup pa Jukonu un gar Beringa jūras piekrasti. Pēc tam Londons, uzmunsturējies par kurinātāju, brauc ar kuģi līdz Sietlai, no kurienes ar preču vilcienu pārrodas mājās. Sajā laikā viņš raksta piezīmes turpmākajam literārajam darbam.

1888. gads. Atgriezies no Aļaskas, Džeks Londons atkal ir Oklendā bez graša kabatā. Viņa prombūtnes laikā ir nomiris patēvs; visas rūpes par ģimeni tagad gulstas uz Džeka pleciem. Viņš veltīgi meklē pastāvīgu darbu, iztikdams no gadījuma izpeļņas un dzīvodams pusbadā, bet neaizmirst savu mērķi — kļūt par rakstnieku un neatlaidīgi raksta stāstus, kaldinot meistarību.

1899. gads. Janvārī žurnāls «Overland Monihly» (Sanfrancisko) iespiež Londona stāstu «Par tiem, kas ceļā», bet februārī — stāstu «Baltais klusums». Pamazām Londona stāstus publicē arī citi izdevumi, kas dod viņam iespēju iztikt ar literāro darbu. Džeks Londons lasa zinātniskos darbus socioloģijā, politekonomijā, vēsturē, bioloģijā. Iepazīstas ar buržuāziskā filozofa pozitīvista Herberta Spensera darbiem, kuri nopietni ietekmē Londonu, iedziļinās daiļliteratūras klasiķos un modernajā bcletristikā. Lasa lekcijas sociālistu klubā. Sastop sociālisti Annu Strunsku, kas tajā laikā mācās Stenfordas universitātē. Nosaka sev likumu, kuru vēlāk ievēro visu mūžu, — rakstīt tūkstoš vārdu dienā sešas dienas nedēļā.

1900. gads. Ietekmīgais žurnāls «Atlantic Monthlij» (Bostona) janvārī iespiež Londona stāstu «Ziemeļu odiseja». Londona literārās slavas sākums. Londons atsauc saderināšanos ar Meibelu Eplgarti. Nāk klajā Londona pirmais stāstu krājums «Vilka Dēls» (Bostonā). Aprīlī Londons apprecas ar Elizabeti Madernu, matemātikas skolotāju.

1901. gads. Londonam piedzimst meita Džoana. Iznāk otrais stāstu krājums «Viņa tēvu dievs» (Čikāgā). Saskaņā ar līgumu, kas noslēgts ar izdevēju Makklīru, kurš maksā Londonam simt divdesmit piecus dolārus mēnesī, viņš raksta savu pirmo romānu «Sniegu meita». Iepazīstas ar M. Gorkija romānu «Foma Gordejevs» un novembrī publicē jūsmīgu rakstu par to.

1902. gads. Februārī apmeties Pjedmontā, Džeks Londons pieņem daudz draugu un paziņu. Raksta «Ceļojumu ar «Snarku»» un kopā ar Annu Strunsku — «Kemptona un Veisa vēstules». Ģimenes izdevumi ievelk Londonu parādos. Pēc asociācijas «American Press» priekšlikuma brauc par korespondentu uz Londonu, lai no turienes ar kuģi dotos uz Dienvidāfriku, kur notiek angļu-būru karš. Tā kā karš beidzas, paliek Londonā, kur vairākas nedēļas pārģērbies dzīvo Istendas graustos, fotografēdams Londonas padibenes un rakstīdams grāmatu «Bezdibeņa ļaudis» (iznāca 1903. gadā). Pabeidzis grāmatu, apmeklē Parīzi un Itāliju. Caur Ņujorku steigšus atgriežas mājā,

saņēmis ziņu par otras meitas Besas piedzimšanu. Ņujorkā vienojas ar izdevēju Makmilanu, ka viņam izmaksās simt piecdesmit dolāru mēnesī par izdevniecības tiesībām iespiest visus viņa nākamos darbus.

1903. gads. Londons mēnesi raksta stāstu «Senču asiņu balss». Stāstu iespiež ietekmīgais žurnāls <rSaturdaij Evening Post», samaksājot divus tūkstošus dolāru lielu honorāru, pēc tam to saskaņā ar pastāvošo līgumu laiž klajā Makmilana izdevniecība. Londons iegādājas burulaivu «Banga», ar kuru braukā pa līci. Pavasarī sāk rakstīt romānu «Jūras vilks». Jūnijā Londonu ģimene apmetas Mēness ielejā Sonomas apkārtnē pie Glenelenas. Jūlija beigās Londons, aizrāvies ar Čārmianu Kitredžu, kuru pazīst kopš 1900. gada, atstāj ģimeni.

1904. gads. 7. janvārī Džeks Londons kā Hersta tresta korespondents izbrauc uz Japānu, lai atspoguļotu krievu-japāņu kara notikumus. Japānas varas iestādes, nevēlēdamās laist ārzemju korespondentus uz fronti, visādi aiztur viņus Japānā. Ar milzu grūtībām Londons tiek no Nagasaki līdz Mokpho (Korejas rietumu piekrastē), cenzdamies nokļūt Cemulpo, bet no turienes uz fronti. Mokpho viņš noīrē iezemiešu džonku un sešās «dienās, pārvarot vētru un aukstumu, pa Dzelteno jūru aizbrauc līdz Cemulpo. Londons apsaldē ausis, rokas un kājas. Ar japāņu karaspēku viņš aiziet līdz Phenjanai, kur viņu arestē, pēc tam viņu nosūta uz aizmuguri, uz Seulu, un ievieto kara cietumā par parādīšanos frontē bez atļaujas. Pēc ASV prezidenta T. Rūzvelta protesta Londonu atbrīvo. Jūnija beigās atgriezies Sanfrancisko, Londons atved Amerikā pirmās krievu-japāņu kara fotogrāfijas, bet no Korejas viņš bija atsūtījis deviņpadsmit korespondences. Nāk klajā stāstu krājums «Ticība cilvēkam» un romāns «Jūras vilks», kuram ir sensacionāli panākumi. Londons raksta stāstu «Spēle». Būvē Pjedmontā māju atstātajai sievai un bērniem.

1905. gads. Džeks Londons kā sociālists un rakstnieks saka dedzīgas runas Losandželosas sociālistiem, Kalifornijas universitātes studentiem, Stoktonas pilsētas biznesmeņiem. Krievu revolucionārus, Stok- tonas kapitālistiem naidīgi kliedzot, Londons nosauc par saviem brāļiem. Viņš paraksta Krievijas brīvības draugu biedrības uzsaukumu, viņu ievel par Studentu sociālistiskās apvienības prezidentu. Martā Londonu jau otrreiz izvirza par Sociālistiskās partijas kandidātu Oklendas mēra amatam. Top Londona raksts «Revolūcija», viņš izdod krājumu «Šķiru karš» un «Zvejas patruļas stāstus». Sāk rakstīt stāstu «Baltais Ilknis». Nopērk zemes gabalu Glenelenā. 18. novembri dabū šķiršanos no sievas. 19. novembrī salaulājas ar Cārmianu Kit- redžu, ar ko izraisa skandalozu troksni presē un izpelnās garīdznieku uzbrukumus. Gada nogalē Londons un Cārmiana ar tvaikoni apmekle Jamaiku, Kubu un Floridu.

1906. gads. Janvārī Londons dodas lekciju turnejā pa ASV,

nolasot referātus par sociālismu un revolūciju. Ņujorkā viņš nolasa referātu trīs tūkstošiem Jēlas universitātes studentu, kā arī Studentu sociālistiskās apvienības atklātajā sēdē, kur klausītāju — galvenokārt strādnieku ir vēl vairāk. Februāra sākumā Londons pēc saaukstēšanās saslimst un atgriežas Glenelenā. Iecer ceļojumu apkārt pasaulei, ietverot tajā Pēterburgas apmeklēšanu, ar jahtu «Snarka», kuru būvē pēc paša projekta. Ceļojuma sagatavošana prasa Londonam kolosālus līdzekļus un milzumu enerģijas. Decembrī rakstnieks pabeidz romānu «Dzelzs papēdis» (publicēts 1908. gadā). Iznāk stāstu krājums «Zvaigžņu klaidonis» un stāsts «Baltais Ilknis».

1907. —1909. gads. -1907. gada 4. aprīlī Londons un viņa sieva Izbrauc ar «Snarku» Klusajā okeānā. Braucot sāk rakstīt romānu «Mārtiņš Idens» — kā vienmēr, tūkstoš vārdu dienā. «Snarkas» pirmā apstāšanās — Pirlharborā (Havaju salas); kāda drauga kotedžā Hilo salā, kā arī citās salās Londons atpūšas, zvejo, piedalās dažādos svētkos, bet katru rītu strādā, radīdams ceļojuma piezīmes un jaunas «Mārtiņa īdena» nodaļas. Nedēļu dzīvo Molokai — spitālīgo salā. Atstājusi Havaju salas, «Snarka» ar lielām grūtībām sasniedz Marķīza salas (Nukahiva), pēc tam 1908. gada pavasarī — Tabiti. Te Londons no vēstulēm uzzina, ka viņa finanšu lietas dzimtenē ir galīgi samudžinātas. Ar tvaikoni, kas iet uz Sanfrancisko, Londons ar sievu atgriežas mājās. Saņēmis no Makmilana firmas avansu par «Mārtiņu īdenu» un dažus citus honorārus, Londons samaksā parādus un atgriežas Tahiti. Brauc ar «Snarku» uz Samoa, Fidži, Jaunhebridu un Zālamana salām, ne vienu reizi vien nokļūdams nopietnās briesmās. Apmeklē kopras plantācijas, brauc ar kuģi, kas vervē iezemiešus darbiem, zvejo, fotografē, vāc vietējo priekšmetu kolekciju, kura veido veselu muzeju, ja rodas vajadzība, ārstē saslimušos apkalpes locekļus, veic kapteiņa pienākumus. Vienlaikus Londons raksta romānu «Piedzīvojums» un dienvidu stāstu ciklu. 1908. gada septembrī viņš saslimst. 1909. gada maijā Londona veselības stāvoklis pasliktinās. Viņam izdara operāciju. «Snarku» aizved uz Sidneju un pārdod ūtrupē. 1909. gada 23. jūlijā Londons atgriežas Sanfrancisko; viņam ir iedragāta veselība, sakrājies milzums parādu. Londons dzīvo Glenelenā un, gribēdams nostiprināt savu sašķobījušos materiālo stāvokli, raksta romānu «Laiks negaida», 1907. gadā iznāk stāstu krājums «Dzīvotgriba», krājums «Cejš», garais stāsts «Pirms Ādama», 1909. gadā — romāns «Mārtiņš Idens», kuru uzņem ļoti atturīgi.

1910. gads. Savā rančo Glenelenā Londons sāk būvēt milzīgu mūra ēku — Vilka namu. Uzaicina pie sevis dzīvot māsu Elīzu Separdi, kura sāk palīdzēt viņam kārtot darīšanas. Par trīsdesmit tūkstošiem dolāru nopērk astoņsimt akru lielu vīnadārzu. Dedzīgi gaida dēlu. 19. jūnijā Cārmianai piedzimst meita, kas pēc trim dienām nomirst. Ar nelielu jahtu «Klaidonis» Londons neilgu laiku burā pa līci

un upēm. Nāk klajā krājumi «Apkaunotais», «Revolūcija», romāns «Laiks negaida», luga «Zādziba».

1911. gads. Londons pastāvīgi dzīvo Glenelenā, pieņemot savā mājā daudz viesu — pazīstamu un nepazīstamu. Neatkāpdamies no saviem likumiem, sistemātiski katru rītu strādā literāro darbu. Dedzīgi aizraujas ar lauksaimniecību, lasa grāmatas par agronomiju. Ar četriem zirgiem cejo pa Kaliforniju un kaimiņu štatiem. Decembra beigās aizbrauc ar Cārmianu uz Ņujorku. Iznāk Londona stāstu krājumi «Kad dievi smejas» un «Dienvidjūru stāsti», «Ceļojums ar «Snarku»», romāns «Piedzīvojums».

1912. gads. Džeks Londons un Cārrniana ar burukuģi «Dirigo», Izgājuši no Baltimoras un piestādami Sietlā, četrdesmit astoņās diennaktīs apbrauc apkārt Horna ragam. Publicēti stāstu krājumi «Saules dēls», «Lepnības templis», «Smouks Belju».

1913. gads. Londona pasaules slava sasniedz apogeju, viņa grāmatas tulko daudzās Eiropas valodās. Londons rosīgi nodarbojas ar saimniecību savž rančo, vēlēdamies parādīt, kā pilnīgojama zemkopība Kalifornijā. Eksperimentē visās lauksaimniecības nozarēs, iekopj jaunas kultūras, audzē sugas lopus. Viņa rančo un Vilka nama būvē strādā vairāk nekā astoņdesmit cilvēku. Londons kaldina plānus radīt uz savas zemes lauksaimniecības kopienu, kur dzīvotu viņa labākie strādnieki. Naktī uz 19. augustu nodeg jau apdzīvošanai gatavais Vilka nams, par kuru Londons sapņojis daudzus gadus un kurš viņam izmaksājis astoņdesmit tūkstošus dolāru. Kaut gan Londons saņem milzu honorārus, viņam ir simttūkstoš dolāru liels parāds. Publicē stāstu krājumu «Naktī dzimusī», romānus «Niknais zvērs», «Džons Miežagrauds» un «Mēness ieleja».

1914. gads. Sakarā ar romāna «Jūras vilks» ekranizāciju Londons aktīvi cīnās par autortiesību revidēšanu, aizstāvēdams amerikāņu rakstnieku intereses. Maijā pēc žurnāla «Collier's» ierosinājuma brauc par kara korespondentu uz Verakrusas ostu (Meksika), uz kurieni nosūtīti Savienoto Valstu kara kuģi. Saslimis ar dizentēriju, drīz atgriežas no turienes. Braukā ar jahtu «Klaidonis», sāk rakstīt stāstu «Salinieks Džerijs». Noraida priekšlikumu braukt uz Eiropu, uz pasaules kara fronti par korespondentu, skeptiski vērtējot korespondenta darba iespējas. Publicēti stāstu krājumi «Stipro spēks» un romāns «Dumpis uz «Elsinoras»».

1915. gads. Februāri Londons aizbrauc uz Havaju salām. Turpina rakstīt stāstu «Salinieks Džerijs» un vasarā atgriežas Glenelenā. Pēc Godarda scenārija raksta «kinematogrāfisku» romānu «Triju sirdis», kas publicēts tikai pēc viga nāves. Noslēdz ar firmu «Cosmopolitan» līgumu, kurš uzliek viņam par pienākumu sagatavot divus romānus katru gadu. «Londona darbu labās īpašības ir pilnīgi atkarīgas no izdevējiem, ar kuriem viņš vēl uz vairākiem gadiem saistīts ar

līgumu,» sakarā ar to paziņo rakstnieka sekretārs vienam no saviem korespondentiem. Londons izjūt aizvien lielāku nepaliku pret literāro darbu. «Es katru dienu sāku strādāt kā vergs, kurš iet uz darbu.» — «Nepieciešamība — lūk, kas liek man rakstīt. Nepieciešamība,» atzīstas Londons. Sajā gadā nāk klajā stāsts «Sarkanais mēris» un romāns «Trako krekls» («Zvaigžņu klaidonis»).

1916. gads. Londons slimo ar urēmiju. Žēlojas par smagu nogurumu. Jūlijā kopā ar Cārmianu brauc uz Havaju salām, raksta tur stāstu «Maikls, Džerija brālis». Brauciens uz Havaju salām nepalīdz Londonam atlabt un nesagādā viņam atvieglinājumu. Viņš iecer ceļojumu pa Austrumu zemēm, t„aču atsakās no brauciena, jau pasūtījis tvaikoņa biļetes. Martā izstājas no Sociālistiskās strādnieku partijas, paziņodams, ka tajā apdzisis kaujas gars, virsroku guvis oportūnisms. 14. septembrī uzrakstīts pēdējais nozīmīgais darbs — stāsts «Kā argonauti senatnē». Publicēts romāns «Lielās mājas mazā saimniece» un stāstu krājums «Tasmānijas bruņurupuči» — Londona pēdējā grāmata, kura iznākusi, viņam dzīvam esot. 22. novembra rītā Džeku Londonu atrod nesamaņā, pazīmes liecina, ka viņš saindējies ar mor- fiju. Pievakarē viņš, nenācis pie samaņas, mirst. Otrā dienā pēc kremācijas Oklendā Londona mirstīgās atliekas pārved uz Glenelenas rančo un apglabā pakalnā, bet uz kapa uzliek milzīgu sarkanu akmeni.

DŽEKS LONDONS

(1876 — 1916)

Džeks Londons ir bijis un paliek viens no visiemīļotākajiem, vispopulārākajiem ārzemju rakstniekiem Padomju Savienībā. Viņa grāmatas, kuras mūsu izdevniecības laiž klajā miljonos eksemplāru — Kopoti raksti, stāstu krājumi, romāni —, ilgi neguļ grāmatveikalu plauktos un uz bukinistu letēm. Nosauciet Londona vārdu, un par viņu ar pateicības smaidu runās gan pavecs zinātnieks, gan pionieris, kas apskata grāmatu vitrīnu, gan sirms strādnieks, kurš atceras pirmos Londona izdevumus padomju varas gados, mazas grāmatiņas uz slikta papīra, gan topošo jaunceltņu varonis — jauns montētājs no gigantiskas elektrostacijas, kuru ceļ varenas Sibīrijas upes krastā, gan kombainieris, gan grāmatvedības darbinieks, kurš pasūtījis Džeka Londona Kopotus rakstus ne tikai bērniem, bet arī sev, lai atcerētos visu to labo, kas pārdzīvots, lasot viņa stāstus un romānus.

Patiešām — kāpēc mūsu cilvēki sprauda šī smejošā amerikāņu puiša portrētu frontes blindāžās, lasīja viņa grāmatas sagrabējušā dzelzs kuģelī, kurš desmitiem dienu un nakšu mētājās satrakotā okeānā — tajā pašā, pa kuru kādreiz braukājis arī viņš? Jā, droši vien tāpēc, ka viss labākais, kas bijis Džeka Londona daiļradē, saistīts ar tautu, tāpēc, ka viņš piederēja pie tās lieliskās rakstnieku paaudzes, kuri uz divu gadsimtu un divu laikmetu robežas nāca no tautas dzīlēm, lai pilnā balsī pavēstītu par tās bēdām un priekiem, par tās vareno gaišo dvēseli, par tās neizsmeļamo spēku. Pie šīs paaudzes piederēja arī Martins Andersens Nekse un vispirms mūsu Gorkijs. Ne velti tā aizrāvās ar «Fomu Gordejevu» jaunais Londons, kas apjauta Gorkija mākslā jaunu — no Tolstoja un Tur- geņeva reālisma atšķirīgu reālismu; pie šīs jaunās — ar strādnieku šķiras cīņu saistītās mākslas tiecās arī pats Londons.

Gorkija, Andersena Nekses, Londona — visai atšķirīgu, bet daudzējādā ziņā arī līdzīgu rakstnieku parādīšanos pasaules literatūrā noteica literatūras attīstības likumsakarības XIX un XX gadsimta mijā. To noteica pieaugošā vēsturiskā nozīme, kāda bija strādnieku šķirai Eiropā un ASV — šķirai, ar kuru bija saistīta šo rakstnieku dzīve un daiļrade.

Kopš tā laika pagājis vairāk nekā pusgadsimts. Mūsu dienās sociālistiskais reālisms ir vadošais pasaules literatūras virziens, kas plaši attīstās gan sociālisma zemju literatūrā, gan kapitālistisko zemju literatūrā. Bet komunisma cēlāju paaudzei vienmēr tuvi un saprotami būs tie mākslas darbi, kuri jau gadsimta sākumā — ilgi pirms Oktobra revolūcijas — pauda darba cilvēku lielo vitālo spēku un dvēseles skaistumu. Un labākie Londona darbi katrā ziņā saistīja un saista tieši

ar to.

Londons bija krasi pretrunīgs rakstnieks. Līdzās tādiem klasiskiem XX gadsimta pasaules literatūras darbiem kā «Mārtiņš īdens» starp viņa grāmatām ir arī tādi romāni kā' «Dumpis uz «Elsinoras»» vai «Piedzīvojums», kuri pilni ar rasistiskiem murgiem, romāni, kuri modina mūsu sirdīs skumjas un kaunu par rakstnieku, ko mēs tā mīlam un cienām. Līdzās kvēlai un dziļai ticībai sociālismam, kas pausta viņa labākajos rakstos un grāmatās, atradīsim nevarīgas un kaitīgas pārdomas — kā H. Spen- seram, angļu sociologam, kurš pasludināja par nepilnvērtīgām, bojāejai lemtām toreiz kolonizatoru apspiestās tautas. Taču visasākās Londona pretrunas, no kurām viņš pats cieta, nebija viņa personiskās pretrunas: tajās atspoguļojās Amerikas īstenības pretrunas imperiālisma laikmetā, vājums, kas piemita amerikāņu strādnieku kustībai, ar kuru Londons tā lepojās, bet kura šajā posmā neradīja kaujiniecisku strādnieku partiju un pastāvīgi atradās strādnieku šķirai naidīgu, to demoralizējošu ideju ietekmē. Tās pašas idejas saindēja arī Londonu — rakstnieku, kurš uzdrošinājās runāt amerikāņu darbaļaužu vārdā un aizstāvēja darba cilvēka intereses ASV.

Džeka Londona dzīves stāsts ir traģisks. Šis dižais amerikāņu rakstnieks kļuva par upuri sabiedriskajai iekārtai, kura sakropļoja un nogalināja viņa talantu, bet pec tam arī viņu pašu. Par Londona traģisko dzīvi ir uzrakstīts ne mazums grāmatu. Pirmā no tām piedei viņa sievai Cārmianai Kitredžai-Londonai*[3]*. Viņa domāja, ka labi saprot savu vīru, un uzticīgi mīlēja viņu. Ne velti Londons pateicīgi sauca viņu par «sievieti draugu»: šie vārdi Londonam nozīmēja īstu .mīlestību un īstu draudzību — divas jūtas, kuru skaistumu viņš atklājis ar tādu savaldību un spēku.

Bet Cārmianas Londonas grāmatā rakstnieka biogrāfija pārāk bieži līdzinās ilustrēta nedējas izdevuma vajadzībām rakstītam stāstam. Un ne tāpēc, ka Cārrniana Londona būtu to gribējusi, nē — viņa nemaz nevarēja rakstīt citādi. Viņas grāmatā Londons izskatās visbiežāk tik laimīgs (īpaši pēc apprecēšanās ar viņu), ka neviļus rodas jautājums: kā izcēlās Londona traģēdija, par kuru Cārrniana runā godīgi un satraukti, kuras būtību viņa nesaprot un kura Cārmianas acu priekšā nonāvē viņas lielo bērnu, — tādu viņa naivi iedomājās lielo mākslinieku, kas jau smaka nost siltumnīcas atmosfērā, jau steidzināja savu galu.

Daudz dziļāks un nopietnāks ir Ērvinga Stona uzrakstītais biogrāfiskais romāns par Londonu — «Jūrnieks seglos»*[4]*. Stons radījis neaizmirstamu romantika Londona tēlu. Taču Ē. Stonam Džeks Londons vispirms ir viņa aizraujoši uzrakstītās grāmatas varonis. Stons pat nemēģina apzināt rakstnieka daiļrades evolūcijas jēgu, noteikt viņa vietu ASV literatūrā. Stons cenšas neievērot arī Londona

pretrunas.

F. Fonera grāmatā «Džeks Londons, amerikāņu dumpinieks»*[5]* beidzot .vērojami zināmi mēģinājumi parādīt Londona sabiedrisko nozīmi, norādīt 40. gadu amerikāņiem uz saviļņojošo piemēru, ko sniedza Londons kā mākslinieks, kurš vairākus gadus neatlaidīgi un vīrišķīgi cīnījās par amerikāņu darba tautas interesēm. Starp citu, diezin vai var piekrist Foneram, ka Londons apzināti šķirojis savus darbus «naudai» sacerētos un «sociālistiskajai kustībai» paredzētos. Tas ir tīši vienkāršots Londona daiļrades skatījums, tas sevišķi izpaužas vērtējumā, kādu Foners dod Londona vēlākajiem darbiem.

Protams, Londons vēl gaida savu īsto biogrāfu. Tam, kurš ķersies pie šī vajadzīgā darba — pie Londona zinātniskas biogrāfijas radīšanas, būs jāpārvar daudz grūtību, jāatver miljoniem Londona cienītāju rakstnieka arhīvs, jāaptaujā daudz dzīvu cilvēku, kuri personiski pazinuši un atceras viņu, jāizpēta milzīgā amerikāņu periodika, kurā, iespējams, atrodami daudzi aizmirsti Londona darbi, nopietni jāiedziļinās amerikāņu strādnieku kustības vēsturē, ar kuru rakstnieks bija saistīts divus gadu desmitus, jāizpēta rakstnieku — Londona laikabiedru arhīvi… Var izteikt pārliecību, ka labai grāmatai par Londona dzīvi Padomju Savienībā nebūs mazāki panākumi kā viņa paša uzrakstītajām.

To, ko mēs tagad zinām par Londona dzīvi, atgādina viņa romāns «Mārtiņš Idens», lai gan, kā zināms, rakstnieks nebūt nav identificējis sevi ar sava darba varoni. Viņu līdzība ir nevis personiska, nevis biogrāfiska, bet tipoloģiska, no tautas nākušu un, sev par nelaimi, no tautas atrāvušos talantīgu rakstnieku likteņu līdzība. Londons juta, kāda milzu nelaime var piemeklēt viņu, ja vājināsies, bet pēc tam arī pārtrūks saites ar tautas vidi, kas bija viņa talanta barotne. Par to stāstīts jau romānā «Mārtiņš Idens», bet tas taču bija uzrakstīts daudzus gadus pirms Londona nāves.

*

Džeks Londons (Džons Grifits Londons) dzimis 1876. gadā vienkārša darba cilvēka ģimenē. Sis cilvēks deva savu uzvārdu bērnam, no kura bija atteicies viņa īstais tēvs — dīvainais īrs Henrijs Viljams Canijs, astrologs, literāts, sapņotājs, bet vispār — neveiksminieks. Londona māte, slimīgi jūtīga, apdāvināta un nelaimīga sieviete, izšķīrusies no Canija, kļuva uzticīga un uzmanīga sieva vienkāršajam cilvēkam, kurš spēja viņu saprast un novērtēt. Kaut gan Džeks ar laiku iepazinās ar savu īsto tēvu, viņš bija mīlošs un gādīgs dēls tam, kurš audzināja viņu. Džeks dalīja ar savu audžutēvu visas viņa grūtās dzīves nastas.

Ģimenei klājās aizvien sliktāk. Vecā Londona cerības uz to, ka viņš taisīs karjeru ātri augošajā Sanfrancisko, nebija piepildījušās. Mainījis vairākas profesijas — darbu uzņēmēja, dārznieka, dārzeņu

pārdevēja —, viņš bija spiests kādu laiku strādāt policijā. Atceroties savus Ok- lendā, Sanfrancisko priekšpilsētā, pavadītos bērnības gadus, Dž. Londons rakstīja: «Desmit gadu vecumā es jau pārdevu uz ielām avīzes. Katru centu es atdevu ģimenei un, iedams uz skolu, katru reizi kaunējos par savu cepuri, zābakiem, drēbēm. Es cēlos trijos naktī, lai ietu pēc avīzēm un pēc tam nevis uz mājām, bet uz skolu. Pēc skolas — vakara avīzes …»

Kad zēns paaugās, viņš kļuva par konservu fabrikas strādnieku. Džeks strādāja astoņpadsmit, divdesmit stundas pēc kārtas. «Reiz es nostāvēju pie mašīnas trīsdesmit sešas stundas,» atceras Džeks. Tāda bija grūtā darba skola, kuru rakstnieks izgāja jau zēna gados.

Darba skolai, kuru viņš tik iespaidīgi aprakstījis «Mārtiņā īdenā», drīz nāca klāt vēl cita — daudz romantiskāka. Džeku vilināja jūras plašums, kas pavērās turpat aiz Sanfrancisko piestātnēm un ostas būvēm. Pilsētas lieliskais līcis uzņēma aizvien vairāk un vairāk kuģu, kuri brauca uz šejieni no visām pasaules malām. Klusā okeāna tirdzniecības ceļš, kas sasaistīja visus piecus kon- tinetus lielās komercijas mezglā, tajos gados kļuva aizvien dzīvāks. Klusajā okeānā notika eiropiešu un amerikāņu nule sagrābto arhipelāgu «apgūšana». Imigranti bariem kāpa malā bagātajā Kalifornijas krastā, papildinot jau tā raibo šī novada iedzīvotāju — galvenokārt spāņu un anglosakšu — etnisko sastāvu ar slāviem, vāciešiem, itāliešiem, grieķiem un arābiem. Gadsimta vidū uz Kali- forniju bija braukušas pajūgu rindas no ASV tālākajiem rajoniem, turpretī tagad pārceļotāju straume plūda no jūras, no kuģiem, kuti pārpārēm piegādāja tūkstošiem lētu darbaroku ostai, «Frisko» fabrikām un rūpnīcām.

Ostas dzīves romantika aizrāva pusaudzi. Viņš braukāja ar «savu» laiveli, un viņu savā saimē uzņēma «austeru pirāti» — jauni piedzīvojumu meklētāji, kuri nodarbojās ne tikai ar austeru zveju, bet arī ar kontrabandu un citām tumšām lietām. Pēc smacīgajiem cehiem, kur viņš bija nostāvējis stundām ilgi pie darbagalda starp s noguršiem un smagā darba nomāktiem cilvēkiem, «austeru pirātu» dzīve Londonam likās neparasti pievilcīga. Viņš sauca to par «mežonīgu un brīvu». Cilvēki, ar kuriem viņš tikās šajā dzīvē, — bezbailīgi jūras braucēji, ieceļotāji no dažādām Āzijas valstīm, — uzņēma viņu savā raibajā un trokšņainajā sabiedrībā.

«Austeru pirātu» darbs tomēr nevarēja apmierināt jaunieti. Jau toreiz viņš sapņoja par «piedzīvojumu plašumu

visā pasaulē, kur cīnās nevis par vecu kreklu vai zagtu kuģi», — bet tādi acīmredzot bija «austeru pirātu» strīdu cēloņi, — «bet augstu mērķu dēļ». Iegaumēsim to: jau pusaudža gados Londonam rodas sapnis par «augstu mērķi», kura vārdā viņam gribas dzīvot un darboties.

Un, lūk, Džeks Londons ir matrozis uz šonera «Sofija Sazerlenda»,

kas brauc uz Beringa jūru pēc kotikiem. Viņam ir septiņpadsmit gadu.

šonera kapteinis neprātoja par augstiem mērķiem. Tajos gados kotiku medības bija rada senajam pirātu amatam. Šoneri brauca apbruņoti, dažreiz uz tiem bija pat mazi lielgabali. Pie Komandoru salām, ūdeņos pie Čukču pussalas un Kamčatkas starp kotiku ķērājiem un krievu kuģiem notika īstas kaujas, par kurām visai pasaulei pavēstīja Kiplings — jau toreiz mazā matroža iemīļotais dzejnieks. Kuģa dzīves skola bija vēl bargāka par ielas un fabrikas skolu. Džekam vajadzēja ar dūrēm izcīnīt sev cieņu un vietu apkalpes — skarbo, smagās dzīves nocietināto skandināvu jūrnieku vidū. Džekam vajadzēja pierādīt, ka viņš prot kauties, prot dzert un priecāties Japānas tēja's namiņos — vārdu sakot, ka viņš arī ir «īsts jūras vilks». Ar lepnumu rakstnieks atceras, kā viņš izturējis šo savdabīgo «vīrišķības» pārbaudi. Pats viņš nekļuva rupjš un cietsirdīgs. Naudu, ko uz «Sofijas Sa- zerlendas» bija nopelnījis ar smago jūrnieka darbu, Džeks atdeva mātei un aizgāja uz džutas fabriku.

Acīmredzot tajā laikā iegūtā dzīves pieredze uzvedināja jaunieti uz domu par pašizglītību. Viņš atrada ceļu uz bibliotēkām, pie labām grāmatām. Viņš atklāja, cik valdzinošs ir neatlaidīgs garīgs darbs, un aizrautīgi krāja sev tik nepieciešamās zināšanas. Mājiniekiem patika viņa stāsti par jūru un piedzīvotajām briesmām. Aprakstu «Taifūns pie Japānas krastiem» viņš aizsūtīja avīzei. 1893. gada 12. novembrī šo aprakstu iespieda: bija piedzimis amerikāņu rakstnieks Džeks Londons, no pirmā acu uzmetiena viens no daudziem autoriem aculieciniekiem, kas sūtīja savus aprakstus par piedzīvojumiem uz sauszemes un jūrā, kurus tolaik vēl labprātāk iespieda piejūras pilsētas prese.

Taču iztikt no literārā darba Londons nevarēja, bet nauda bija vajadzīga gan pašam, gan ģimenei. 1894. gadā Londons bija kurinātājs elektrostacijā, pēc tam bezdarbnieks, kas iztika no gadījuma darbiem, beidzot — «Kellija armijas» kareivis. Tā sauca bezdarbnieku pūli, kas devās karagājienā uz Vašingtonu, lai izcīnītu maizi un taisnību.

Pats Kellijs, cilvēks, kuram piemita zināma vadītāja pievilcība, ne visai skaidri apjauta karagājiena mērķus: viņa politiskie uzskati bija diezgan pretrunīgi un naivi. Bet «Kellija armija» brauca pa dzelzceļiem, kuru īpašnieki nodeva tās rīcībā tukšus vagonus, baidīdamies no ekscesiem un cenzdamies ātrāk tikt vaļā no bezdarbniekiem; tā gāja cauri pilsētām, kuru varas iestādes to pašu apsvērumu dēļ steidzas apgādāt «armiju» ar visu nepieciešamo; tā atpūtās karaspēka nometnēm līdzīgi iekārtotās nometnēs un gāja tālāk. So vareno karaspēku veidoja darba cilvēki, kuri prata uzturēt savās rindās kaut kādu disciplīnu, bija pilni ar cerībām uz sava pasākuma izdošanos. Taču pamazām «armijas» spēki dila, valdības veiklie manevri un organizatoriskās pieredzes trūkums pašā «armijā» tuvināja šķelšanos un sairumu. Londons, kurš soļoja «Kellija armijas»

rindās, redzēja gan tās dižuma dienas — karagājiena sākumu, gan kaunpilno galu. Kopā ar daudziem citiem Londons atpalika no «armijas», pārvērtās par vienkāršu «hobo» — par klaidoni, kurš meklē pagaidu darbu, lai izsistos cauri un dotos tālāk pastāvīga darba meklējumos. Tāpat kā daudzus citus, viņu ielika cietumā par klaidonību; tur jaunietis redzēja, kā viņš pats rakstīja, «šausmīgus cilvēka pazemošanas bezdibeņus». Savu klaidoņa odiseju viņš vēlāk aprakstīja krājumā «Ceļš». 1895, gadā, atgriezies no cietuma, viņš pieslējās Sociāl'istiskajai strādnieku partijai un sāka darboties par propagandistu.

Nevar neatzīmēt, ka Londona neilgā saskare ar «Kellija armiju» bija viņam ļoti svarīgs dzīves posms, kura nozīmi viņš pats varbūt pilnīgi neizprata. Jaunietis pirmo reizi piedalījās lielā tautas masu kustībā, pirmo reizi sadūrās ar tik daudziem darba, nelaimes, trūkuma un cerību biedriem — gāja kopā ar savas šķiras cilvēkiem. Iespējams, ka piedalīšanās «Kellija armijas» karagājienā viņam bija līdzvērtīga apzinātai pāriešanai strādnieku šķiras rindās. Viņš atradās šajās rindās arī pirms tam, bet savas šķiras spēku viņš īsti sajuta tikai tagad, dienās, kad varenās dzelzceļa sabiedrības labāk piekāpās strādniekiem nekā uzrīdīja viņiem savus sargus, bet pilsētu varas iestādes koķetēja ar viņiem, nevis mobilizēja izdaudzināto nacionālo gvardi, kura jau ne vienu reizi vien bija apkaunojusi sevi, asiņaini izrēķinādamās ar tautu.

Bez tam tieši pēc šī karagājiena Londons īsti nopietni saklausīja savu rakstnieka aicinājumu. Visu 1896. gadu Londons cītīgi strādāja: kā pats atzinās, viņš rakstīja piecpadsmit stundas diennaktī, izmēģinot savus spēkus visdažādākajos žanros. Viņš iestājās universitātē, bet bija spiests pārtraukt mācības: bija vajadzīga nauda. Londonam nācās strādāt veļas mazgātavā.

Ir jāsaprot, kā Londonu mocīja hroniskais naudas trūkums, verdziskā atkarība no nožēlojamās algas, kuras dēļ viņam bija jāatsakās no lasīšanas un iemīļotā rakstnieka darba. Jaunais cilvēks bija nonācis strupceļā. Viņu gaidīja tā pati neizturamā verdzība. Lūk, kāpēc Londonu, tāpat kā daudzus citus viņam līdzīgus jauniešus, aicināja Klondaika. Tas bija sapnis par iespēju kļūt bagātam, lai būtu laiks sēdēt pie rakstāmmašīnas, lai iedziļinātos žurnālos, atvērtu sev ceļu uz literatūru. Ar savas māsas vīru Šepardu, pavecāku cilvēku, Londons devās tālajā ceļā. Šepards, nobijies" no ceļa grūtībām, atgriezās. Londons turpināja ceļojumu viens. 1897. gada oktobrī viņš kopā ar citiem zelta meklētājiem -pieveica briesmīgo Cilkuta pāreju. Sākās Londona Klondaikas epopeja.

Tā neatnesa jaunajam sapņotājam bagātību, bet apdāvināja viņu ar milzīgu dzīves novērojumu krājumu, lika viņam saskarties gan ar cilvēka varonīgo cīņu pret ziemeļu dabu, gan ar savtīgu cīņu zelta dēļ. Viņa laika buržuāziskās sabiedrības būtība Aļaskas zaņķos, sniegotajos

plašumos un klinšu aizās atklājās rakstniekam kailāk un nekautrīgāk nekā jebkur citur. Izārstējis cingu, Londons atgriezās mājās pie ģimenes, kas bija palikusi bez apgādnieka — bija nomiris patēvs —, un cītīgi atsāka rakstnieka darbu. 1899. gadā viņš tiešām iekaroja sev vietu amerikāņu žurnālos un avīzēs. Publika ievēroja un iemīlēja viņa stāstus par ziemeļu dzīvi. Bija beigušies smagie darba meklējumu gadi: Londons sāka pelnīt maizi sev un savai ģimenei ar literāta darbu.

Bija pienākuši relatīvas labklājības gadi. 1900. gada pavasarī Londons apprecējās. Jaunajā mājā, uz kuru bija pārcēlusies viņa ģimene, sāka pulcēties jaunā rakstnieka draugi. Londona «ceturtdienas» piesaistīja jaunos Sanfrancisko rakstniekus, māksliniekus, žurnālistus. Londona pulciņā bija cilvēki, kuri padziļināja viņa interesi par sociālismu, par sabiedriskās cīņas jautājumiem.

Tajā laikā Londons kļuva par Jūdžina Debsa — lieliskā Amerikas strādnieku līdera piekritēju. J. Debss, par kuru sirsnīgi rakstījis V. I. Ļeņins, centās radīt kaujiniecisku strādnieku partiju, kura darītu galu pastāvīgajām domstarpībām un strīdiem Sociālistiskajā strādnieku partijā. Kad Debss stājās viņa radītās jaunās Sociālistiskās partijas priekšgalā (1901), Džeks Londons piekļāvās tai un izstājās no SSP kopā ar lielāko daļu savu draugu — Oklendas sociālistu. Kā Oklendā vispopulārāko sociālistu oratoru viņu pat izvirzīja par kandidātu pilsētas mēra amatam.

Kādā no sociālistu mītiņiem jau 1899. gadā Džeks Londons bija iepazinies ar Annu Strunsku. Strunska — jauna emigrante, kuras ģimene bija pametusi carisko Krieviju,— palīdzēja Londonam iemīlēt krievu literatūru, kas bija saistījusi viņu arī agrāk.

1902. gada jūlijā tā sauktā Amerikāņu preses asociācija — viena no buržuāziskajām avīžu aģentūrām — ierosināja Londonam braukt par korespondentu uz Dienvid- āfriku, kur gāja uz beigām angļu-būru karš. Londons piekrita, bet nokavēja; nevienādās cīņas novārdzinātie būri kapitulēja. Saņēmis no asociācijas jaunu uzdevumu, rakstnieks palika Londonā, lai piedalītos Edvarda VII kronēšanā.

Nonācis Anglijā, viņš izjuta asu interesi par angļu tautas dzīvi, par Londonas padibeņu dzīvi. Noīrējis istabu galvaspilsētas strādnieku kvartālā, Londons vairākas nedēļas dzīvoja kā parasts darba cilvēks, dalīdamies maizē, naktsmītnē un visās dzīves grūtībās ar trūkumcietējiem, kuri mājoja Anglijas galvaspilsētas graustos. Rakstnieks uzmanīgi jo uzmanīgi pētīja angļu strādnieku materiālos apstākļus, viņu dzīvokļu stāvokli, kultūras līmeni. Savu vērojumu briesmīgos rezultātus viņš publicēja grāmatā «Bezdibeņa ļaudis» (1903) — šajā spožajā reportāžā par kapitālistiskās iekārtas kliedzošajām netaisnībām.

«Bezdibeņa ļaudis» padarīja Londonu par vienu no

ievērojamākajiem jaunajiem amerikāņu rakstniekiem, kuri kritizēja kapitālismu. Tas ietekmēja viņa stāvokli Sanfrancisko.

Londona pirmā laulība nebija veiksmīga. Viņa sieva Besa Maderna bija ļoti ikdienišķa sieviete. Viņai bija grūti saprast Londona meklējumus un jo vairāk viņa aso vēršanos pret kapitālistisko sabiedrību, kas Londonu uzskatīja par «sarkano», kā jau toreiz ASV sauca cilvēkus, kuri juta līdzi strādniekiem. Gadiem ritot, nesaskaņas ģimenē kļuva aizvien stiprākas. Ģimenes nebūšanas mocīja jauno rakstnieku; draugi atceras, ka viņš tajos mēnešos bijis tuvu pašnāvībai. Samierināties ar sievu nebija iespējams, un Londons šķīrās no ģimenes. Viņš ar prieku pieņēma lielās Sanfrancisko avīzes «Examiner» piedāvājumu doties par korespondentu uz Tālajiem Austrumiem, kur bija izcēlies krievu-japāņu karš.

Kaut gan japāņu kara policija darīja visu, lai turētu kara korespondentus tālāk no frontes, Londons ar sagrabējušu ķīniešu džonku aizkļuva līdz Cemulpo, kur aizgāja bojā mūsu «Varjags». Viņš brauca cauri nodedzinātiem Korejas ciemiem un pilsētām, redzēja asiņaino un netīro kara seju visā tās atbaidošajā patiesīgumā. Japāņu militāristi iedvesa viņam nepatiku ar to, kā viņi saimniekoja Korejā. Londona vēstules no Korejas ir skumju pilnas, kara elpas saindētas: viņš raksta tās, dzirdot tālu ka- nonādi, dzirdot, kā zemi nepārtraukti dimdina japāņu ka- rapūļi, steigdamies uz kaujas vietu. «Kamēr es rakstu, tūkstošiem kareivju iet cauri ciematam, garām manām durvīm…» lasām vienā n.o viņa vēstulēm. Ar dziļu līdzjūtību Londons raksta par sagūstītajiem krievu karavīriem.

Londons aizbrauca no Korejas, juzdams «dziļu riebumu» pret to, ko bija redzējis. Viņa drūmie iespaidi par japāņu militāristiem Korejā, par viņu nekaunību un vīz- degunību, par Japānas politikas metodēm atspoguļojās asajā rakstā «Dzeltenās briesmas» (1904). Kaut gan tajā ir gaužām maldīgi vārdi par Āzijas tautu dabu, tomēr atrodams arī nosodījums japāņu imperiālismam, kurā Londons saskatīja briesmas Āzijas un Klusā okeāna tautām.

Londons arī pirms 1904.—1905. gada vairākkārt bija nosodījis «lielvalstu» imperiālistisko politiku. Tiešā iepazīšanās ar imperiālisma karamašīnu padziļināja Londona kritisko attieksmi pret ASV valdošajām aprindām,, kuras atbalstīja japāņu militāristus 1904.—1905. gaida* karā. Londons vēl nespēja saprast starptautisko situāciju, saskatīt ASV politikā amerikāņu imperiālisma tiekšanos pārdalīt pasauli, nostiprināt savas pozīcijas Tālajos Austrumos uz cariskās Krievijas pozīciju novājināšanas rēķina. Bet rakstnieks juta, ka asiņainajā sadursmē Korejas un Mandžūrijas laukos kaut kā ir ieinteresēti arī tie spēki, kuri tur verdzībā ASV darba tautu. Londons atgriezās no Korejas ar vēl radikālākiem uzskatiem nekā agrāk. Viņš nolasīja vairākas lekcijas, kurās plašas inteliģentu un strādnieku

auditorijas priekšā atmaskoja kapitālistiskās iekārtas būtību un pareģoja sociālās revolūcijas neiz- bēgamību visā pasaulē.

Ir pamats domāt, ka uz Londona pozīciju 1905.—1906. gadā stipri iedarbojās pirmā Krievijas revolūcija. Londons ne vienu reizi vien jūsmīgi atsaucās par varonīgo krievu tautu, kura cēlusies cīņai pret carismu, uzskatīja Krievijas revolūcijas sakāvi par pagaidu neveiksmi un aizrautīgi pētīja tās pieredzi. Viņš vērsās pret carisma nežēlīgo izrēķināšanos ar revolūcijas dalībniekiem un pieprasīja, lai amerikāņu tauta aizstāv tos, kuriem Krievijā draud nāves sods. Dž. Londona pazīstamais romāns «Dzelzs papēdis» (1907) — viņa visdrosmīgākā un daudzējādā ziņā pravietiskā uzstāšanās pret pieaugošo imperiālistisko reakciju ASV — tapa Krievijas revolūcijas tiešā ietekmē.

1905.—1907. gadā Londons bija sevišķi cieši saistīts ar sociālistisko kustību ASV; tie bija Londona sociālista vislielākās aktivitātes gadi. Tieši tajā laikā viņš sāka parakstīties «Revolūcijas vārdā Jūsu Džeks Londons». Tajos gados Londons bija «viskreisākais» no ASV populārajiem jaunajiem rakstniekiem. Plakātos, kuri ziņoja par Londona lekciju «Sociālā revolūcija», viņu zīmēja sarkanā svīterī, uz atblāzmas fona; jaunatnei, kas mīlēja Londonu un redzēja viņā savu tribūnu, viņš bija revolucionārs rakstnieks, kurš aicināja sev līdzi godīgos un cēlos.

Dumpīgā Londona bīstamā popularitāte kļuva par iemeslu rīdīšanai pret viņu 1906. gadā. Šai rīdīšanai izmantoja pat viņa šķiršanos un otro apprecēšanos; tieši tagad par viņa draudzeni kjuva Cārrniana Kitredža, kura jau sen pazina rakstnieku. Buržuāziskajā presē parādījās raksti ar asiem uzbrukumiem Londonam. Viņa popularitāte studējošajā jaunatnē, viņa kvēlie aicinājumi uz revolūciju nopietni satrauca amerikāņu buržuāziju. «Mistera Džeka Londona sociālisms ir asiņains karš,» bija teikts vienā no avīžu atskaitēm par Londona lekcijām, «vienas sabiedriskās šķiras karš pret citām. Tā viņš saka. Tas ir postošs sociālisms.» Lai izvairītos no rīdīšanas, pret kuru cīnīties viņš nevarēja, Londons ar Cārmianu devās

ilgstošā ceļojumā ar jahtu «Snarka», kura kļuva par viņa mājām un darbistabu uz diviem gadiem.

«Snarka» ar lepni plīvojošu sarkanu vimpeli mastā va- goja dienvidu jūras un sevišķi ilgi uzkavējās Klusā okeāna arhipelāgos, kuri Londonam ļoti iepatikās. No grāmatas «Ceļojums ar «Snarku»» (1911) redzams, ka tas noticis ne jau uzjautrināšanas nolūkā un ka tās saimnieks dalījis savu laiku starp rakstnieka darbu un jūrnieka darbu, kuru viņš pazina kopš zēna gadiem.

Uz «Snarkas» pavadītie gadi bija Londona talanta uzplaukuma laiks. Viņš devās ceļojumā spēkpilns, izjuzdams nicinājumu un naidu pret amerikāņu buržuāzisko sabiedrību, par kuras netaisnīgumu viņš

bija pārliecināts. Spilgtie iespaidi, kas gūti, vērojot amerikāņu dzīvi, krievu-japāņu karu, Krievijas revolūciju, mītiņus Amerikas universitātēs, kur viņš bija runājis par revolūcijas tuvumu un neizbēgamību Savienotajās Valstīs, ilgi neiz- gaisa: uz «Snarkas» tika pabeigts «Dzelzs papēdis», uz «Snarkas» tika uzrakstīts «Mārtiņš Tdens» un daudzi lieliski stāsti par dzīvi Klusā okeāna salās. Te, zem dienvidu debesīm, virs bezdibenīgajām okeāna dzīlēm, līčos pie skaistajām salām, kuru vidū gadījās arī tādas, kur vēl nebija spēris kāju baltais cilvēks, Londons pārdomāja un vispārināja vissvarīgāko un visvērtīgāko no tā, ko viņš bija savācis un izjutis iepriekšējos gados. Bet arī Mārtiņa Idena liktenis Londonam iezīmējās visā savā negrozāmībā tieši uz «Snarkas», ar kuru Londons aizbrauca tālu ne tikai no apmelotājiem un avīžu darboņiem, kuri zākāja viņa vārdu, bet arī no amerikāņu sabiedrības asajām sociālajām pretrunām. Aprāvās un vairs neatjaunojās agrākajos mērogos Londona lektora darbība, trūka viņa dzīvās saites ar demokrātisko auditoriju, kura tik augstu bija vērtējusi viņu. Mainījās arī Londona viedoklis par politisko tagadni.

Krievijas revolūcija cieta pagaidu sakāvi. Amerikas strādnieku kustība pārdzīvoja sastinguma posmu. SociāliSHtBŠ tiskā partija neieņēma to vadošo vietu ASV sabiedriskajā dzīvē, par kuru bija sapņojis Londons — šīs partijas biedrs. Nesnauda arī tās amerikāņu aprindas, kuras gribēja atkal dabūt Londonu savā ietekmē, atraut viņu no sociālistiskās kustības. Norima Londona vajāšana; ap 1910. gadu Londons bija atzīts par pasaules mēroga rakstnieku. Vairs nebija izdevīgi viņu vajāt: ar Londonu varēja nopelnīt, pieradinot viņu panākt to, ka viņš samierinās ar «Mārtiņā Idenā» tik nesaudzīgi nosodīto un izsmieto amerikāņu mietpilsoņu pasauli.

Atgriezies no brauciena ar «Snarku» (1909), Londons atklāja, ka ir slavens rakstnieks, kuram glaimo, ar kuru koķetē. Nemanāmi un veikli pieradināt viņu centās avīžu karalis Viljams Rendolfs Hersts.

«Austeru pirāts», zēns no džutas fabrikas bija izaudzis un kļuvis par pazīstamu rakstnieku, vismodernāko amerikāņu prozaiķi Eiropā Varēja apreibt sprogainā galva Džekam no Oklendas!

Londona dzīve kļuva citāda. Tagad viņš nolēma apmesties dzimtajā Kalifornijā, uzcelt rančo — drošu mājokli rakstniekam, kur viņš varētu strādāt tālu no sasprindzinātās lielpilsētas dzīves, un vienlaikus māju katram, kurš gribētu atrast pajumti un palīdzību. Cik bieži, izsalcis klīzdams pa Ameriku, jaunais Londons bija sapņojis par tādu viesmīlīgu namu! Tagad viņš gribēja būt tā saimnieks.

Starp citu, no šīs cēlās ieceres iznāca apmēram tas, kas aprakstīts «Lielās mājas mazajā saimniecē». Ciemā, kas izauga ap galveno ēku, kuru būvēja pēc Londona plāna, mūždien drūzmējās visādi iebraucēji. Vienus vilināja iespēja redzēt slaveno rakstnieku, citus — izredzes par

brīvu padzīvot starp Kalifornijas pakalniem un birzēm tāda moderna autora impozantajā tuvumā, vēl citus — Londona bezgalīgā viesmīlība.

Londons joprojā'm rakstīja daudz, bet viņa darbos aizvien biežāk ieskanējās neīstas notis, parādījās sīkas un viņa necienīgas tēmas. Tas redzams romānos «Mēness ieleja» (1913) un «Lielās mājas mazā saimniece» (1915),

Reizēm īstenība, kas stāvēja tālu no izpriecām un izklaidēšanās, kurām nodevās rančo apmeklētāji, atgādināja sevi, turklāt diezgan asi. Londonu ģimenē jokojot sauca par Vilku: viņš prasmīgi atdarināja vilku kaukšanu, sūti:dažreiz darīja to, lai parādītu, ka viņš dusmojas* Londonam patika šī jokainā iesauka. Savas saimniecības galveno ēku viņš gribēja nosaukt par Vilka namu, par savu midzeni, kur viņš, beidzot apmeties uz palikšanu, varēs dzīvot cepuri kuldams. Vilka nams bija iecerēts kā pils: tam pasūtīja dārgas koku sugas, retus būvmateriālus, krāsainā granīta bluķus… Un, lūk, kad Vilka nams bija gandrīz pabeigts un Londons gatavojās svinēt savu ieiešanu tajā, kāds naktī aizdedzināja ēku, kura bija it kā rakstnieka sapņa iemiesojums. Izmeklēšana neko nedeva; acīmredzot arī pats rakstnieks ne visai uzstāja, lai tā notiktu. Ugunsgrēks vārda tiešā nozīmē bija satriecis viņu: kas un par ko varēja tā atriebties viņam? Bet varbūt viņš sen vairs nav savs cilvēks tiem, kuri būvēja viņa māju un strādāja viņa labā? Tā viņš arī palika dzīvot nelielā vienkāršā mājiņā turpat pie nodegušā Vilka nama.

Pēdējos Londona mūža gadus, kuri, no malas vērojot, šķita laimīgi, nesa viņam aizvien lielāku slavu un naudu, aptumšoja daudzi bēdīgi notikumi. Citādi nevar nosaukt, piemēram, to faktu, ka Džeks Londons, kurš tik asi bija vērsies pret imperiālistiskajiem kariem un paziņojis presē par savu solidaritāti ar meksikāņu revolucionāriem, 1914. gadā pieņēma Hersta avīžu koncerna priekšlikumu braukt par kara korespondentu uz Meksiku, kur amerikāņu imperiālisti bija sākuši atklātu intervenci, lai nožņaugtu revolūciju. Protams, viņi maskēja šo kārtējo iejaukšanos Meksikas lietās ar cēlām runām par demokrātijas aizstāvēšanu. Un Londons — «Meksikāņa» autors! — pazemojās tiktāl, ka ar zināmu līdzjūtību aprakstīja amerikāņu imperiālistu uzturēšanos Meksikā. Sociālists Džeks Londons attaisnoja amerikāņu imperiālisma noziegumus Meksikā! Pilnīgi saprotams, ka ASV sociālistiskā prese atsaucās uz šo Londona rīcību ar rakstnieka pozīcijas taisnīgi asu nosodījumu. Raksti par Meksiku ir īsts Londona pagrimums. Bet tajos pašos gados otrs amerikānis Džons Rīds rakstīja savus lieliskos aprakstus par meksikāņu tautas cīņu pret muižnieku un monopolu diktatūru.

1916. gadā Londona saites ar Sociālistisko partiju, kuras bija kļuvušas gadu no gada vājākas, pilnīgi pārtrūka. Londons publicēja

vēstuli, kurā paziņoja par savu izstāšanos no partijas un paskaidroja tās iemeslus. Sie iemesli bija nopietni: Londons ar pilnām tiesībām pārmeta partijas līderiem oportūnismu, partijas proletārisko pozīciju atdošanu. «Dārgie biedri,» Londons rakstīja, «es aizeju no Sociālistiskās partijas tāpēc, ka tai trūkst uguns un cīņas. Tāpēc ka tās spraigums šķiru cīņā ir vājinājies …

… Tā kā pēdējos gados visa sociālistiskā kustība Savienotajās Valstīs ir kļuvusi miermīlīga un vienmēr ir gatava ielaisties kompromisos, mana apziņa atsakās sankcionēt manu tālāko atrašanos partijā. Tāpēc es izstājos no tās.» Tie, protams, ir godīgi un pareizi vārdi. Bet arī pats Londons, kas sevi uzskatīja par amerikāņu strādnieku šķiras rakstnieku, tajā laikā bija ielaidies kompromisā ar tiem, pret kuriem cīnījās amerikāņu strādnieki, ar tiem, kuri tagad ekspluatēja viņus vēl nesaudzīgāk nekā tajos gados, kad mazais Džeks Londons piecpadsmit stundas stāvēja pie darbgalda, lai nopelnītu savus nožēlojamos centus. Londona vēstulē ir daudz taisnības, bet vēl vairāk atsvešināšanās, kas tajā laikā auga un kļuva stiprāka rakstniekā, kaut gan sagādāja viņam pašam ne mazumu ciešanu. Smagajā krīzē, ko pārdzīvoja partija, pie kuras Londons bija pieskaitījis sevi vairākus gadus, viņš redzēja arī pats savu sakāvi, bet baidījās atzīties sev.

Londonu mocīja smaga un grūti dziedināma slimība, kuru viņš bija atvedis no saviem klejojumiem pa tropiem; viņu mocīja arī alkoholisms, par kura varu viņš bija uzrakstījis briesmīgu grāmatu «Džons Miežagrauds» (1913), kura daudzējādā ziņā attēlo pēdējos smagos rakstnieka mūža gadus. Saasinājās aknu slimība, kas sagādāja viņam pastāvīgas fiziskas ciešanas. Tiesa — pat vēlajos Džeka Londona portretos mēs redzam to pašu mazliet kautro smaidu, to pašu atklāto jautro skatienu, ko viņa agrajās fotogrāfijās. Bet nevar neticēt iespaidiem, kurus par novecojošo Džeku Londonu saglabājis tāds vērīgs rakstnieks kā Sinklers Lūiss. Tajos gados viņš bija pavisam jauns un ie.pazinās ar Londonu, strādājot par sekretāru pie rakstniecēm Makgouenām, kuras dzīvoja Kar- melas ciemā, kur viņas apmeklēja Londons.

«Džeks tolaik vairs nebija klaidonis un avantūrists,» atceras S. Lūiss. «Tagad viņš bija provinces iedzīvotājs, kurš pilnīgi nodevies bridžam un cūku audzēšanai. Viņš brauca uz Karmelu pie Stirlingiem*1* . Un kaut gan šis dižais cilvēks neparasti draudzīgi izturējās pret vājo, rudo un pilnīgi nepazīstamo sekretāru, pēdējais ar skumjām šēcināja, ka Džeks acīmredzot ir pilnīgi apmierināts, spēlējot bridžu no pusdienas laika līdz vēlai naktij.

Izdabūjis no kāda kaimiņa «Dūjas spārnus» un stāvēdams pie galda, lielais Meistars, drukns, plecīgs, vienkāršā, neiecietinātā kreklā ar melnu kaklasaiti, ar

nepārtraukti augošu izbrīnu skaļi lasīja vieglās, dzirkstošās

Džehnsa rindas. Pēc tam viņš nometa grāmatu un sacīja: «Kurš tad galu galā man pateiks, kas tas ir par murgojumu?»

Nabaga Vilks! Jaunais Lūiss bija gan taisns, gan netaisns pret viņu: ar visu jaunības godīgumu, kas nepiedod tiem, kurus jaunībā ciena, neko, kas var viņus diskreditēt, viņš nosodīja Džeku Londonu par to garīgā pagrimuma, sašļukuma stāvokli, kādā Lūiss ieraudzīja viņu, kādreizējā klaidonības oreola apstaroto. Bet kā Sinklers nesaprata, kas saniknoja veco Vilku Džeimsa «vieglajās, dzirkstošajās rindās»! Tas pats, kas saniknoja Mārtiņu Idenu tā paša Džeimsa vai kāda amerikāņu XX gadsimta sākuma dekadenta rindās, — tas, ka trūka dzīves patiesības, trūka tā «lielā mērķa», kuru Londons neaizmirsa arī tagad, kad bija kļuvis par bridža cienītāju un saimniekoja savā rančo slims, aizlauzts, noguris …»

1916. gada septembrī viņš vēl uzrakstīja lielisko stāstu «Kā argonauti senatnē», kas bezbēdības un skumju pilns aicināja uz romantiku un piedzīvojumiem, no kuriem brīnumainā kārtā- kļūst jaunāka cilvēka sirds. Novembrī rakstniekam kļuva sliktāk. 20. novembra vakarā viņš vēl runāja ar Cārmianu par skolu, kuru viņš gribēja atvērt pie rančo. No rīta viņu atrada bezcerīgā stāvoklī: vai nu viņš bija nejauši ieņēmis pārāk lielu pretsāpju narkotiku devu, vai arī tā bija nedaudz aizplīvurota pašnāvība … «Līdz nāvei noguris» — šos vārdus daudzi bija dzirdējuši no viņa 1916. gada rudenī.

Viņa pēdējais nepabeigtais rokraksts saucās «Sociālista autobiogrāfija». Tajā ir kaut kas līdzīgs nekrologam sev pašam.

II

Lai pilnīgi saprastu un novērtētu Londona da|ļrade.ls nozīmi, jāaplūko viss viņa ceļš no tās virsotnēs, kuFā' jaunā Londona māksliniecisko uzskatu attīstībā bija raksts «Foma Gordejevs», kas publicēts žurnālā «Impres- sions» 1901. gada novembrī.

Sajūsmināts par šo grāmatu, Londons pārliecināti nosauc Gorkiju par rakstnieku reālistu. «Bet tas (Gorkija reālisms. — Tulk. piez.) ir daudz aktīvāks reālisms par

Tolstoja vai Turgeņeva reālismu. Katrā lappusē tas dzīvo un elpo tik ugunīgā trauksmē, kādu viņi retumis sasniedz. Viņu mantija ir nokritusi uz Gorkija jaunajiem pleciem, un viņš sola to valkāt karaliski.»

«Viņš,» Londons nobeidza savu rakstu par Fomu Gor- dejevu, «pazīst dzīvi un zina, kālab un kā ir jādzīvo.»

Padomāsim par šiem vārdiem, kurus Londons teicis par Gorkiju. Tajos viss ir interesants un tam laikam jauns., Vispirms pareizs ir Londona vispārējais spriedums par Gorkiju: viņš gan turpina, manto labāko, kas bijis veco krievu reālistu daiļradē, gan pārstāv kaut kādu jaunu posmu reālisma vēsturē. To apgalvodams, Londons nebūt neskubināja lasītāju uz seklu Tolstoja, Turgeņeva un Gorkija

salīdzināšanu. Nē, runa ir tieši par kvalitatīvi jauno Gorkija meistarības raksturu, kas ievērots ar tik apbrīnojamu iejūtu. Londons nosauc Gorkija reālismu par «daudz aktīvāku» mākslu, kura dzīvo tik «ugunīgā trauksmē», kādas nebija Tolstoja un Turgeņeva reālismā.

Ar meistara gaišredzību Londons saskatīja Gorkija reālisma revolucionāro raksturu, atrada viņa daiļradē to īpašību, kura acīmredzot sevišķi imponēja pašam Londonam.

Gorkijs savā reālistiskajā mākslā, saka Londons, ir rakstnieks, kurš zina, kālab un kā ir jādzīvo, apzināti cīnās pret sociālo netaisnību.

Atceroties Gorkija daiļrades vispārējo līmeni ap 1901. gadu, nevaram nebrīnīties par Londona pareizajiem vārdiem. Viņš pacēlās līdz tik dzijām Gorkija novērtējumam tikai tāpēc, ka arī viņa radošie meklējumi gāja pa to ceļu, pa kuru jau droši gāja Gorkijs, Londons arī sapņoja par iedarbīgu reālistisko mākslu, kura zina savu mērķi un kuru iedvesmo augsti sociālie ideāli.

Londons bija amerikāņu literatūras labāko reālistisko un demokrātisko tradīciju mantinieks. XX gadsimta sākumā viņš ieņēma vietu starp tiem amerikāņu rakstniekiem, kuri cīnījās par reālistiskās mākslas attīstību un atzīšanu ASV.

XIX gadsimta beigās un XX gadsimta sākumā ASV kļūst par imperiālistisku lielvalsti, sāk piekopt koloniālo iekarojumu politiku, kura spilgti izpaudās Kubas un Filipīnu okupācijā, Puertoriko un vairāku Klusā okeāna salu pievienošanā. Neredzētos tempos attīstoties Amerikas rūpniecībai, bīstami pieaugot monopolu varai, vienlaikus ārkārtīgi saasinās šķiru pretrunas valsts iekšienē. Ar katru gadu aizvien rupjāka un ciniskāka kļūst strādnieku un fermeru kustības apspiešana, izrēķināšanās ar viņu organizāciju līderiem. Provokācijas un korupcija ieperinās arodbiedrībās, traucē to attīstību, pārvērš tās par monopolu algotu aģentūru. Varena streiku kustība satricina ASV. Asiņainās izrēķināšanās ar strādniekiem, kurās izmanto streiklaužus, privātā un valsts policija, karaspēks kļūst parasta parādība aizokeāna «demokrātijas» zemē. Jau toreiz Marks Tvens skumji nosauca to par «Amerikas linču štatiem».

Amerikāņu monopoli, kuri tajā laikā virzīja ASV politiku un kontrolēja lielāko daļu avīžu un žurnālu, jau toreiz centās radīt savu literatūru vai vismaz ietekmēt ASV literāro dzīvi. Grāmatu tirgu jau piepildīja neskaitāmi amerikāņu detektīvi — «komiksu» un mūsdienu detektī- vās lasāmvielas senči, V. Džilleta un viņa atdarinātāju ražojumi. Tādi «vēsturisko» romānu autori kā amerikāņu rakstnieks Vinstons Cērčils visiem spēkiem centās iztēlot ASV pagātni kā demokrātisku epopeju, uz kuras fona kā nevainojami varoņi izcēlās amerikāņu buržuāzijas līderi. Teodors Rūzvelts, amerikāņu imperiālisma ideologs un daudzu tās plānu īstenotājs, jau darbojās kā «sarkano asiņu» literatūras iedvesmotājs, kurai vajadzēja cildināt

amerikāņu ieročus un audzināt jaunatnē tieksmi uz kara avantūrām, attaisnot visrupjāko amerikāņu šovinismu — to, ko sauca par džingoismu. Bet pat pilnīgi oficiālā Oksfordā izdotā ASV literatūras rokasgrāmata, kuru izdevis profesors D. Harts, formulē «džingoismu» kā terminu, ar ko jāsaprot «kareivīga politika attiecībā pret citām valstīm, kura daļēji bija pārsvarā Amerikas Savienotajās Valstīs XIX gadsimta otrajā pusē»*1* .

Netrūka arī aristokrātiskas salona mākslas paraugu, kuros pagrimuma motīvi jaucās ar politiskās kontrrevolūcijas motīviem. Kā tādas mākslas piemēru var minēt Henrija Džeimsa*[6]* romānu «Princese Kazamasima» (1886), kurš bija diezgan populārs mietpilsoņu aprindās, tāpēc ka tajā varēja atrast gan aizraujošas ziņas par «augstākās sabiedrības» dzīvi, gan neticamus anarhistu un komunāru, kārtības un īpašuma ienaidnieku piedzīvojumus visā pasaulē, gan jēnkiju ideālistu Hiacintu Robinsonu — šo bīstamo brīvdomātāju sliktās ietekmes upuri.

Kaut kopumā Henrija Džeimsa daiļrade bija daudz nopietnāka un augstāka par «Princesi Kazamasimu», šī grāmata tomēr kļuva par vienu no vispopulārākajiem viņa darbiem ASV, radīja, kā liecina amerikāņu literatūrzinātnieki, veselu sēriju atdarinājumu, kuri izdabāja amerikāņu mietpilsonības neizvēlīgajai gaumei. XIX gadsimta beigu un XX gadsimta sākuma imperiālistiskie kari izvirzīja arī specifisko oficiālo kara skribentu Ričardu Dei- visu. Grāmatās par Kubas karu, par karu Dienvidāfrikā (viņš rakstīja par to, aizstāvot britu imperiālisma intereses), par grieķu-turku karu un par krievu-japāņu karu (kas attēlots no amerikāņu imperiālista viedokļa) Deiviss attīstīja tradīciju, kas jau agrāk bija iezīmējusies ASV kara literatūrā, kurai bija raksturīgas skaļas frāzes, kāre uz de- magoģiskām deklarācijām un kura būtībā propagandēja imperiālistisku karu.

Buržuāziskajai dekadencei dažādās tās izpausmēs pretī stāvēja amerikāņu kritiskā reālisma literatūra, kura XX gadsimta sākumā pārdzīvoja ievērojamu pacēlumu.

Spēku pilnbriedā vēl bija Marks Tvens, pirmais amerikāņu rakstnieks, kurš vīrišķīgi un konsekventi atmaskoja amerikāņu imperiālisma noziegumus. Frenks Noriss uzrakstīja tādu spilgtu darbu kā «Astoņkājis». Tajā plaši un patiesīgi bija atainoti sabiedriskie procesi — ASV fermeru masveida izputēšana, viņu traģiskie mēģinājumi monopolu spēkam likt pretī savu tā saukto «populistu» pretošanos. Savu daiļrades ceļu sāka T. Dreizers, kura agrīnie romāni un noveles parādījās ap 1900. gadu. Pirmos romānus — to vidū bija ari «Džungļi» — publicēja Eptons Sinklers. Ar «populistiem» — demokrātisko fermeru kustību saistītā rakstnieka H. Harlenda noveles un romāni, labākie O'Henrija stāsti, H. Fullera romāni, S. Kreina garie stāsti, saplūzdami varenā straumē, vei- dbja amerikāņu literatūru,

kura neatlaidīgi, asi, dažkārt naturālistiski rupji gleznoja nepievilcīgo Amerikas īstenību.

Šajā amerikāņu reālisma attīstības posmā Džekam Londonam ir ļoti liela nozīme. Viņam pieder viens no labākajiem XX gadsimta amerikāņu reālistiskajiem romāniem — «Mārtiņš Idens». Viņš rada neapšaubāmi visspēcīgāko amerikāņu politisko romānu «Dzelzs papēdis», kas uz XX gadsimta pirmā gadu desmita kopīgā fona bija visasākais un visdziļākais antiimperiālistiskais darbs amerikāņu literatūrā, ar savu problemātiku izgāja ārpus ASV literatūras robežām, tāpēc ka tajā runa bija par buržuāziskās demokrātijas tālāko krīzi un bojāeju, par monopolu diktatūru un tiem spēkiem, kuri spēj pretoties imperiālistiskajai reakcijai. Londons arī kā kritiķis rosīgi piedalījās cīņā par amerikāņu reālisma pozīciju nostiprināšanu, 1904. gadā viņš uzrakstīja rakstu par F. Morisa «Astoņkāji». 1906. gadā iestājās par sava drauga E. Sin- klera «Džungļiem», cenzdamies izskaidrot amerikāņu lasītājam šīs godīgi un talantīgi uzrakstītās grāmatas nozīmi.

Bet Londona reālisms atšķiras no citu XX gadsimta sākuma amerikāņu rakstnieku reālistu daiļrades metodes un ne tikai Londona rakstnieka individuālo iezīmju dēļ. Londonam reālistam ir citāda daiļrades metode nekā jaunajam Dreizeram, Sinkleram un Norisam: Londona reālismā ir manāms un stiprs romantisma moments, un tā ir sociālās revolūcijas romantika, dzīvā ticība darbaļaužu masu neizsmeļamajiem spēkiem, to nākotnei.

Rakstniekam bija gan kritieni, gan smagas neveiksmes, gan rūgti maldi. Tomēr nav apstrīdama nacionālā nozīme, kāda Londonam ir kā rakstniekam, kura labākie darbi ir dziļi tautiski savā dzīvi apliecinošajā spēkā un nereti uzrakstīti amerikāņu tautas masu atbrīvošanās cīņas tiešā ietekmē. Nav apstrīdama starptautiskā nozīme, kāda ir šiem darbiem, kuri aicina uz proletārisko solidaritāti cīņā pret imperiālistisko reakciju. Ar to arī jāsāk stāsts par rakstnieka daiļrades ceļu.

Protams, ne jau uzreiz Londons sasniedza tās mākslinieciskās meistarības virsotnes, kādas bija «Dzelzs papēdis» vai «Mārtiņš Idens». Ceļš uz tām bija sarežģīts un garš. Pirmais Londona daiļrades ceļa posms ir XIX gadsimta pēdējais gadu desmits, laiks, kad Londons iziet uz lielās mākslas ceļa kā Aļaskas stāstu autors.*1* Šajos Londona stāstos skaidri iezīmējās nosliece uz varonības tēmu, kas viņam raksturīga vispār.

Bet šajā posmā Londons varoņdarbu izprata vispirms kā stiprai personībai dabiski piemītoša nesalaužama fiziskā un garīgā spēka izpausmi, šai personībai apliecinot sevi sīvā cīņā gan ar dabas spēkiem, gan ar cilvēkiem. Tomēr galvenais Londona brīnišķajos ziemeļu stāstos, kuri pārsteidz ar grandiozajām ainavām,

viengabalainajiem raksturiem un asajām situācijām, ir nevis cīņa par zeltu, bet cīņa par cilvēku dvēselēm; cilvēks, kura sirdsapziņa nenosalst pat tad, kad termometrs rāda piecdesmit grādus zem nulles, — lūk, īstais Londona agrīno stāstu varonis. To stabilie panākumi Padomju Savienībā izskaidrojami vispirms nevis ar avantūristisko asumu un pat ne tik daudz ar piedzīvojuma patosu, cik ar to ētisko saturu, ar cēlajām jūtām, kuras tik bieži triumfē jaunajam Londonam. Augstas draudzības, tīras mīlestības un pašaizliedzības likumus rakstnieks pacēlis pāri rupjajai, apskurbušajai, noziedzīgajai iedzīvošanās kņadai, par kuru viņš visbiežāk raksta ar riebumu. Bet būtu nepareizi neredzēt arī jaunā Londona asās pretrunas, kuras izpaužas viņa agrīnajos stāstos. Darba cilvēka sociālais instinkts veda viņu uz priekšu, aicināja rādīt savos darbos vienkāršus, godīgus cilvēkus, kuri klusēdami spēj veikt īstu varoņdarbu, turpretī uz otru pusi rakstnieku grūda gan buržuāziskā īstenība, gan buržuāziskās filozofijas stiprā ietekme, kuru viņš alkaini uzsūca, iedams grūto autodidakta ceļu no vienas modernas autoritātes pie otras, no Spensera pie Nīčes.

Iepazīšanās ar -Herberta Spensera sauso un ārēji efektīgo sociālo demagoģiju diemžēl tā saindēja Londonu, ka viņš vairs nespēja pilnīgi atbrīvoties no tās ietekmes.

385

Herberts Spensers, XIX gadsimta otrās puses angļu buržuāziskais zinātnieks, kurš uzskatīja sevi par Darvina sekotāju, mēģināja pārnest Darvina mācību par evolūciju un dabisko izlasi uz sabiedrības dzīvi. H. Spensers bija tas, kurš pūlējās pierādīt tā sauktās baltās rases apšaubāmās tiesības valdīt pār citām pasaules tautām, bet tām atvēlēja tiesības vai nu pakļauties baltajam cilvēkam, vai izmirt. Svēti pārliecināts par savu objektivitāti, H. Spensers apbruņoja amerikāņu un britu imperiālisma ideologus ar tiem «dotumiem», kurus vēlāk lika lietā, lai pamatotu tiesības uz koloniālo kundzību un ekspluatāciju, lai radītu mītu par veiksmīgu kapitālistu rasi, kura ir aicināta komandēt vergu rasi, nelaimīgus neveiksmi-

14 — Džeks Londons X sej.

niekus, kurus bioloģiskie dotumi lēmuši nīkšanai proletariāta vidē. Līdz ar Spenseru jaunais Londons reizēm sliecās uzskatīt strādnieku šķiru par cilvēces «padibenēm», kur visus neveiksminiekus un «vārgos» iegrūž «stiprie», kuri «dabiskās izlases» ceļā izlauzušies līdz dzīves valdošajām pozīcijām, līdz bagātībai un varai. Fridriha Nīčes baismīgie prātojumi par «kungu rasi» un «vergu rasi», viņa demagoģiskie izlēcieni pret buržuāzisko demokrātiju, kura Nīčem šķita pārāk liberāla, pastiprināja Spensera ietekmi, nereti veicināja jaunā Londona dumpīgo noskaņu aizvirzīšanos pa nepareizu ceļu. Jaunietim likās, ka pasaule ir briesmīgs un nebeidzams stipro un vājo kautiņš,

kurā vienmēr un noteikti uzvar stiprais. Jākļūst tikai stipram, jāpiespiež pie zemes citi, tie, kuri vājāki, — tāds nu ir viņu liktenis. Aizraušanos ar tamlīdzīgām idejām veicināja arī angļu rakstnieka R. Kiplinga ietekme. Tajos gados Kiplings bija cieši saistīts ar amerikāņu literatūru un pat sauca par savu skolotāju «īsā stāsta» mākslā amerikāņu rakstnieku Bretu- Hārtu. Londons ne vien augstu vērtēja Kiplinga meistarību, bet diemžel pakļāvās arī viņa dziļi reakcionārajiem uzskatiem par dzīvi, par attiecībām starp Eiropas un Austrumu tautām. Tamlīdzīgu uzskatu atbalsis saklausāmas tādos Londona stāstos kā «Vilka Dēls». Tā varonis ir bezbailīgs amerikānis, kurš aizved indiāņu meiteni no viņas tēvu vigvama un uzvar indiāņus tāpēc, ka ir it kā «augstāka» būtne. Ne velti indiāņus sauc par «Kraukļu cilti». Protams, arī krauklis ir drosmīgs mednieks un plēsoņa, bet kur nu viņš lai stātos pretī vilkam! Tā jaunā Londona aizspriedumi atklājas simboliskajos nosaukumos, kuri imitē indiāņu vārdus un jēdzienus.

Vēl asāk, vēl stiprāk Spensera un Nīčes ideju komplekss skan Londona agrīnajā romānā «Sniegu meita» («/l Daughter of the Snows»; 1902). Protams, šajā grāmatā ir daudz dzīvas burvības, tā atrodama gan Fronas Velzas tēlā, gan varonīgajā cīņā ar skarbo klimatu un nežēlīgajiem tikumiem, kurus galu galā uzvar Londona varoņu cilvēcīgums. Bet kā atbaida Londona pļāpāšana par baltās rases «īpašo misiju»! Cik banāli no cēlsirdīgās un gudrās Fronas mutes skan augstprātīgās Nīčes frāzes! Laikam tikpat muļķīgi izskatās arī viņas iemīļotais kā vikings, kā tāds «gaišmatains bestija», kā Nīče sauca savu iemīļoto «kungu rases» pārstāvja tipu. īstenībā viņi

ir amerikāņu mietpilsoņi, kuri, paklausot jauna rakstnieka gribai, atkārto ne viņam pašam, ne viņiem lāgā saprotamos ska|os vārdus.

Tomēr, atceroties, cik krasi reizēm izpaudās jaunā Londona brieduma trūkums, cik stipri viņu ietekmēja slikti izprastās XIX gadsimta beigu buržuāzisko ideologu ļaunās un kaitīgās grāmatas, mēs nedrīkstam aizmirst arī to, ka ne jau visos viņa ziemeļu stāstos jūtama šo reakcionāro idejiņu klātbūtne. Londonam taču patiesi izdevies radīt tādu kā jaunu Amerikas ziemeļu eposu: ne velti viņš atceras gan Odiseju, gan senākās Edas dziesmas! Londona radītais eposs ir dzīvs vēl tagad, tāpēc ka viņa labāko darbu varoņi nelaimes brīdī ir brāļi, varoņdarba brīdī — uzticami draugi, godīgi dala gan pēdējo garoziņu, gan zelta smilšu sauju, gan nāvi, kuru viņi prot sagaidīt bez baiļu trīsām. Londona varoņu vīrišķības saknes ietiecas tautas priekšstatos par cilvēka cēlumu, tautas ētikā. Tā atdzimst Londonam mežonīgajos ziemeļos, kur, tāpat kā senos laikos, cilvēks un daba saduras viens pret vienu nogurdinošā un ilgā divkaujā.

Episkas iezīmes skaidri samanāmas arī Londona ziemeļu stāstu stilā. Stāstu episko cikliskumu nosaka tas, ka tie ir it kā liela veseluma

fragmenti, Klondaikas epopejas epizodes. Stāstu personāžus apvieno tas, ka tie visi — gan cilvēki, gan dzīvnieki — piedalās dramatiskajā eksistences cīņā, kura risinās uz neparasti izteiksmīgās, bet arī episki atkārtotās ziemeļu ainavas fona. Lakoniski un skopi ir darbojošos personu attēlošanas līdzekļi, apģērba un speciālā ziemeļu aprīkojuma apraksti, nogurušo, smagā darbā aizņemto, nežēlīgās dabas izvārdzināto cilvēku žesti un mīmika. Episka ir arī stāstu vārdu māksla; visbiežāk tā ir īsa, enerģiska frāze, kas piesātināta ar darbības tēlojumu un psiholoģisko saturu, kurš dots darbojošos personu rīcībā, nevis viņu dvēseles stāvokļa analīzē. Secinājums jāizdara lasītājam pašam, jaunā Londona māksla ir tāda, ka lasītājam daudz kas jāizdomā un jāuzzīmē līdz galam, jānoiet līdz galam ceļš, kuru autors viņam tikai norādījis.

Ar visu to kāda raksturu un dzīvu seju, likteņu un neprātīgajā cīņā par zeltu radušos specifisko situāciju bagātība!

14»

387

Ziemeļu stāsti atspoguļo arī Londona uzskatu evolūciju. Tā, piemēram, aizvien skaidrāk tajos saklausāms

mantrausības nosodījums, aizvien noteiktāk izskan doma, ka cilvēks pārvēršas par zvēru ne vien tajos gadījumos, kad viņam jācīnās par savu dzīvību, bet vēl biežāk — kad viņu apžilbinājis zelta spožums.

Ziemeļu stāstos izvēršas arī indiāņu tēma. Agrīnajos stāstos indiāņi ir balto «vilku» apspiestais un aplaupītais «kraukļu» klans, bet pamazām indiāņi Londona epopejā it kā atliec plecus, viņu cēlie, viengabalainie raksturi stājas pretī balto ierāvēju plēsīgumam un nodevībai. No neveiksminiekiem, kuri nekurn par savu traģisko likteni, indiāņi kļūst par karavīriem, kuri vīrišķīgi mēģina aizstāvēt savu kādreizējo brīvību vai atriebties baltajiem ienācējiem. Par to vēstī stāsts «Veco vīru sazvērestība». Parādās stāsti, kuri pilnīgi veltīti ziemeļu indiāņu dzīvei, apdzied viņu drosmi un godīgumu.

Apmēram ar 1901. gadu Londona daiļradē iezīmējas jauns un ļoti svarīgs posms. Viena no visagrākajām tā izpausmēm ir jau minētais Londona raksts par Fomu Gordejevu, «aktīvā reālisma», augstiem sociāliem mērķiem kalpojošā reālisma programma.

XX gadsimta sākumā, kā jau bija teikts Londona dzīves aprakstā, rakstnieks- tuvinās organizētajai strādnieku kustībai, iepazīstas ar sociālistiskās kustības vareno vērienu visā pasaulē.

«Vairākus gadu desmitus pirms pirmā pasaules kara,» rakstīja Fosters, «strādnieki sociālisti nelokāmi piekopa šķiru solidaritātes politiku streiku laikā, strādnieku šķiras politiskās partijas radīšanas, arodbiedrību demokrātijas attīstīšanas, arodbiedrību organizēšanas pēc ražošanas principa, godīgas arodbiedrību vadīšanas, strādnieku

šķi- riskās apziņas audzināšanas, sociālisma sasniegšanas cīņas politiku …» Protams, aplam būtu aplūkot Londona daiļradi šī gadsimta sākumā kā Sociālistiskās partijas politikas tiešu atspulgu visos šajos punktos. Bet labāko šajos gados uzrakstīto Londona darbu galvenais saturs ir pārsteidzoši tuvs daudzām svarīgām problēmām, par kurām raksta Fosters. Daudzos savos šī laika darbos Londons runāja par kapitālisma bojāejas vēsturisko nepieciešamību, par strādnieku šķiras uzvaru, par gaidāmo sociālisma triumfu. Londons kā mākslinieks un publicists aicināja strādnieku šķiru uz vienotību, uz organizētu cīņu, uz solidaritāti, bargi nosodīja renegātus un reformistus. Lon- dons savos aprakstos daudzināja Jūdžinu Debsu — amerikāņu strādnieku drosmīgo vadoni. Darba cilvēks — vienalga, vai tas ir matrozis īdens, pats Debss, mazais strādnieks stāstā «Atkritējs», meitene Lizija Konolija no konservu fabrikas, pagrīdnieks no «Dzelzs papēža», — kļūst par Londona īsto varoni. Strādnieku šķiras attēlošanā tā laika daiļliteratūrā viņš paveica vairāk nekā jebkurš cits rakstnieks ASV. Demokrātiskā tematika, apgarotā himna darbam, darba cilvēku tēli, plašā ASV sociālās dzīves aina — tas viss saista Londona daiļradi ar amerikāņu literatūras lielo nacionālo tradīciju — ar Volta Vitmena tradīciju. Bet, būdams sava laika rakstnieks, Londons rada varonīgas darba un kapitāla cīņas ainas, ieskicē konkrētus amerikāņu strādnieku šķiras pārstāvjus, kuri apzināti cīnās par sociālistisku nākotni.

Un tomēr arī šajos gados, kad Londons aizvien vairāk domā par strādnieku šķiras lomu, kad viņš aizvien pārliecinātāk runā par to, ka kapitālisms lemts bojāejai, kad viņš aizvien neatlaidīgāk sludina sociālās revolūcijas tuvumu, viņa uzskati ir pretrunīgi un bieži vien nenobrieduši. Londons daudz ko nebija sapratis Kārļa Alarksa mācībā. Līdz ar ticību strādnieku šķiras spēkam un nākotnei viņā mita daudzi reakcionāri aizspriedumi. Viņa priekšstati par strādnieku šķiras partiju un īpaši par tās taktiku un stratēģiju bija panaivi un vedināja viņu, dzimušu romantiķi, kļūdaini domāt, ka priekšrocības ir tādai slepenai sazvērnieku organizācijai, par kādu iztēlota partija «Dzelzs papēdī». Šīs un citas pretrunas atspoguļoja gan paša Londona pasaules uzskata īpatnības — viņš nenonāca līdz zinātniskā sociālisma teorijas pilnīgai izpratnei —, gan pašas Sociālistiskās partijas stāvokli ASV. Runājot par pirmajiem partijas pastāvēšanas gadiem, Fosters atgādina domstarpības tajā, asās diskusijas. «Pieaugošā antagonisma sekas,» raksta Fosters, «bija vairākas partijas šķelšanās, kuras beidzās ar vispārējo nacionālo šķelšanos 1912. gadā.»

Protams, naidīgu grupējumu un grupu pastāvēšana, idejiskais sajukums un dažādu frakciju cīņa nevarēja neietekmēt Londona pasaules uzskatu. Viņš taču uzskatīja sevi par Sociālistiskās partijas biedru, centās dzīvot tās dzīvi, būt tās publicists un lektors. Un, lai kādas būtu Londona pretrunas un maldi XX gadsimta pirmajā gadu

desmitā, strādnieku šķira un tās cīņa pret kapitālismu, par sociālistisku nākotni ieņem viņa daiļradē dominējošu vietu.

Atceroties to, nevajag arī vienkāršot rakstnieka'daiļrades un pasaules uzskata attīstības ainu šajos gados. Arī toreiz Londons rakstīja darbus, kuri nebija saistīti ar strādnieku šķiras tēmu; to vidū ir, piemēram, jau minētais romāns «Sniegu meita», daudzi jauni ziemeļu stāsti un pirmie Klusā okeāna cikla stāsti. Tālāks ziemeļu stāstu problemātikas izstrādājums stāstos par dzīvniekiem bija tādi spoži darbi kā «Senču asinu balss» («The Call of the Wild»1903) un «Baltais Ilknis» («White Fang» 1906). Šajos pašos gados radīta grāmata «Ceļojums ar «Zibeni»» («The Cruise of the Dazzler»; 1902) un «Zvejas patruļas stāsti» («Tāles of the Fish Patroh', 1905), cietsirdīgais stāsts par bokseriem «Spēle» («The Game»-, 1905), kuru caurstrāvo žēlums pret profesionālajiem bokseriem.*[7]*

Romāns «Mārtiņš īdens» arī nav vārda tiešā un pilnīgā nozīmē romāns par strādnieku šķiras dzīvi. Bet gan tajā, gan daudzos citos Londona darbos izpaudās — reizēm ļoti sarežģītā un netiešā formā — jaunie uzskati, kurus tajos gados tik alkaini apguva Londons ASV strādnieku šķiras cīņas ietekmē.

Vienlaikus vairākos šī posma darbos strādnieku šķiras tēma skaidri izvirzās pirmajā plānā. Tā vispirms ir grāmata par Anglijas darba cilvēku dzīvi — «Bezdibeņa ļaudis» («The People of the Abyss»1903).

Cik spēcīga, cik briesmīga grāmata! Lūk, tas viss dveš to «smago, rupjo un atbaidošo, taču neviltoto patiesību», par ko Londons cildināja Gorkija meistarību! Londons nolaidās kapitālistiskās sabiedrības dibenā tieši tajos gados, kad sākās drāmas «Dibenā» triumfa gājiens pa pasaules teātriem ..»

Londona grāmatas pirmā apraksta nosaukums ir «Nokāpšana ellē». Apli pēc apļa mums paveras kapitālistiskās sabiedrības elle, kurā lemts mocīties miljoniem vienkāršo cilvēku. Londons rada satriecošu darba cilvēku stāvokļa kopainu, ieskicē atsevišķus portretus, atsevišķus raksturus. Viņa grāmata bieži pārvēršas par portretu sēriju, kuros žurnālists un mākslinieks savstarpēji papildina viens otru. Kliedzošie sociālie kontrasti kļūst vēl asāki uz ironiski attēloto svinību fona: piedzērušie Londonas strādnieki, lietum drūmi smidzinot, auro un līksmojas kronēšanas svētkos par godu Edvardam VII, dīkdienīgajam princim, kurš nācis karalienes Viktorijas vietā. Cik maksā šī kronēšana, cik naudas iztērēts tai pilsētā, kur ir simtiem tūkstošu izsalkušo, kur cilvēki izdara pašnāvību tāpēc, ka nav ar ko ēdināt bērnusl

Svētku trokšņa nogurdināts, Londons aiziet parka miglā, turp, kur mitekli atraduši bezpajumtnieki.

« — Vai patika kronēšana, onkulīt? — es pajautāju kādam

večukam uz Grīnparka soliņa.

— Man, vai? «Ak tu velns,» es nodomāju, «īstais laiks izgulēties — policistu nav.» Tā nu atšāvu uz šejieni, bet man līdzi vēl kādi piecdesmit cilvēki. Nekādi nevarēju aizmigt no izsalkuma — gulēju un tikai domāju, domāju. Visu savu mūžu esmu nostrādājis, bet tagad nav pat kur galvu nolikt, un tad vēl tā mūzika, kliegšana, salūti… Un man gluži kā kādam anarhistam gribējās drāzties turpu un ielauzt pauri tam lordam kambarkungam.»

Lūk, ko domā vienkāršie angļi par kronēšanu. No viņu — kapitālisma aplaupītu un atstumtu cilvēku viedokļa Džeks Londons parāda savu laiku un tā problēmas. Viņš paziņo, ka «impērijai jādara gals», un polemizē ar impērijas aizstāvjiem, arī ar savu iemīļoto Kiplingu, ar kūru viņš daudzējādā ziņā nav vienis prātis. Londons nosoda un izsmej britu imperiālismu. Spriezdams no izsalkušās darba tautas viedokļa, Londons paziņo par kapitālistiskās sistēmas nederīgumu un pieprasa: «Civilizācija jāpiespiež kalpot vienkāršās tautas interesēm.» Grāmata «Bezdibeņa ļaudis» ir varens apsūdzības akts kapitālistiskajai iekārtai, imperiālismam.

Līdzās šai bargajai un neapstrīdamajai grāmatai jāliek daudzie Londona raksti par dažādām politiskām tēmām, kurus viņš publicēja periodiskajā presē 1900.—1908. gadā. To vidū bija ne mazums asu pamfletu, kuros Londons šaustīja amerikāņu monopolus un atmaskoja to demagoģiskos mēģinājumus iztēlot sevi kā labdarīgu konstruktīvu spēku amerikāņu sabiedrības attīstībā. Sie Londona pamfleti ir asa antiimperiālistiska uzstāšanās, kas lieliska ar to, ka rakstnieks tieši nostāda pretī monopolu interesēm strādnieku šķiras intereses. Minēsim rakstu «Šķiru cīņa» (1904), kas tieši aicina lasītāju saprast, ka pasaulē sākusies nikna cīņa starp darbu un kapitālu un ka šī cīņa beigsies ar strādnieku šķiras uzvaru. Rakstos «Kā es kļuvu par sociālistu», «Ko man nozīmē dzīve», «Par sevi», priekšvārdā krājumam «Šķiru karš» («The War of Classes»; 1905) Londons izvērš plašu ASV šķiru cīņas ainu, nosaka savu vietu to vidū, kuri tajā piedalās proletariāta pusē. Vienlaikus rakstā «Kā es kļuvu sociālists» — patiesā grēksūdzē, kuras autors meklē ceļu uz sociālismu, — Londons atklāti rakstīja par sevi un savām pretrunām: «… es uzskatu, ka ikvienam redzams, ka mans nevaldāmais individuālisms diezgan veiksmīgi izsists laukā no manis … Bet tieši tāpat, kā es nezināju, ka esmu bijis individuālists, tā tagad, sev pašam nezinot, esmu kļuvis par sociālistu, kurš, protams, stāv diezgan tālu no zinātniskā sociālisma …»

Tā ir vaļsirdīga atzīšanās, un tā jāatceras, kad lasām mūsu gadsimta sākumā sarakstītos Londona romānus.

«Sniegu meitai» sekoja romāns «Jūras vilks» («The Sea-Wolf»; 1904). Pats Londons uzstāja, ka aiz piedzīvojumu romantikas ārējām iezīmēm «Jūras vilkā» ir jāsaredz romāna idejiskā būtība — cīņa pret

nīčeānismu, dedzīga kritika, kas vērsta pret to pašu karojošo individuālismu, kurš piemita jaunajam Londonam. Kapteinis Vilks Larsens, «stiprais cilvēks» šī vārda nīčeāniskajā izpratnē, kas ieviesis uz sava kuģa tirānisku režīmu, cieš smagu un galīgu morālu sakāvi, samaksā ar dzīvību par savu rīcību, ko diktējis nīčeāniskais nicinājums pret citiem cilvēkiem, kurš pamatots uz aklas ticības sev kā sevišķai personībai. Londona romānā atmaskots ne tikai nīčeā- nisma karojošais individuālisms. Rakstnieks parādījis arī, cik demagoģiska ir kapitālisma nīčeāniskā kritika, kura ap 1900. gadu aizrāva daudzus nepieredzējušus lasītājus. Pie viņiem kādreiz bija piederējis arī pats jaunais Londons.

Tiesa, romānā vēl nebija pozitīvas programmas, kuru varētu likt pretī Larsena deklarācijai. Bet romāna kritiskā būtība un antinīčeāniskā ievirze padarīja to par ievērojamu notikumu uz amerikāņu literatūras fona gadsimta sākumā. Piebildīsim, ka Londons izmantoja noteiktu izveidojušos literāro tradīciju, kad piepildīja savu «jūras» romānu ar tik nopietnu idejisko saturu: jau XIX gadsimta 50. gados amerikāņu rakstnieks H. Melvils romānā «Mobijs Diks» izvēlējās «jūras» romāna žanru, lai sarežģītā simboliskā formā izvirzītu asas amerikāņu īstenības problēmas. Bet «Mobijā Dikā» runa ir par cilvēka cīņu ar varenu un visspēcīgu briesmoni, kura šaušalīgajās aprisēs nojaušams buržuāziskās sabiedrības Le- viatāns, kurā iemiesots Melvilam vēl neizprotams sabiedrisko apstākļu spēks, kas nospiež cilvēku, bet «Jūras vilku» uzrakstījis mākslinieks, kas prasmīgi atmasko tos, kuri zem kapitālisma kritikas maskas jau toreiz tiecās attīstīt imperiālistiskās reakcijas idejas, piekrāpt un vest līdzi sev neapmierinātos, saglabājot sev vadoņu — «kungu rases» pārstāvju intelektuālās aristokrātijas stāvokli.

1906.—1909. gads — visnozīmīgākais, visspilgtākais Londona daiļrades attīstības posms. Šajos gados radīts «Dzelzs papēdis» («The Iroti Heel»1907), rakstu krājums «Revolūcija» («Revolution»-, 1910) un «Mārtiņš Idens» («Martin Eden» 1908—1909). Tiem piekļaujas aprakstu krājums «Ceļš» («The Road» 1907), rūgta odiseja, ko pieredzējis jauns strādnieks, kurš spiests kļūt par klaidoni, — atmiņas par rakstnieka jaunības gadiem.

«Daži viņa stāsti,» rakstīja par Londonu izcilais padomju kultūras darbinieks A. Lunačarskis, «īpaši lielais romāns «Dzelzs papēdis» pieskaitāmi pie pirmajiem īsti sociālistiskas literatūras darbiem.» Ne mazums amerikāņu rakstnieku uz XIX un XX gadsimta robežas mēģināja ielūkoties nākotnē. U-topijasʹžanrs ASV literatūrā tajos gados pārstāvēts ar šādām grāmatām: E. Bellami «Skats atpakaļ» (1888), U. D. Houelsa «Ceļinieks no Altrurijas» (1894) un «Caur adatas aci» (1907). Šīm utopijām piemita kritiska attieksme pret kapitālismu, tajās bija sapnis par taisnīgāku sabiedrisko iekārtu. Bet Bellami un

Houelsa utopijas, tēlojot nākotnes sabiedrību viskrāšņākajos toņos, utopiskā sociālisma garā, noklusēja, kāds ceļš būs jānoiet cilvēcei cīņā par sociālā taisnīguma nodibināšanu, noklusēja briesmas un upurus, kuri ir neizbēgami šajā ceļā. Londona grāmata ir lieliska tieši ar to, ka tā veltīta smagajām kaujām par nākotni. Atteikdamies no cilvēces idilliskas nākotnes tēlošanas, Londons parādīja milzīgu tālredzību; viņš brīdināja miljoniem savu lasītāju, ka monopolu agresīvā kundzība tuvākajā nākotnē mēģinās uzspiest cilvēcei tādas nedzirdētas verdzības un vispārējas pakļaušanas formas, kādas cilvēces vēsture vēl nav pazinusi. V. Fosters atzīmēja, ka starp Sociālistiskās partijas biedru radītajiem darbiem ļoti svarīga nozīme ir Dž. Londona «Dzelzs papēdim» — grāmatai, kurā savā ziņā paredzēta pakāpeniska fašisma attīstība.

Te arī slēpjas Londona grāmatas sevišķā vērtība. Tā ne tikai apbruņoja cīņai pret monopolu kundzību viņa laikabiedrus, bet ir saglabājusi savu nozīmi arī mūsu dienās. Dzelts papēdis — monopolu tirānija, kuras kundzība kļūst ar katru gadu desmitu ierobežotāka, lai gan šobrīd tās rīcībā ir atoma un ūdeņraža ieroči.

Taču piepildījās arī otrs Londona paredzējums: izrādījās, ka dzelzs papēdis nav visvarens. Tā radītie režīmi Vācijā, Itālijā un citās Eiropas valstīs sabruka. Simtiem miljonu cilvēku jau atbrīvojušies no monopolu varas vai neatlaidīgi un sekmīgi cīnās par savu brīvību. Londona grāmata ir skaista ne vien tāpēc, ka tā saka skarbu patiesību par ilgo cīņu starp darba tautu un monopoliem, bet arī tāpēc, ka tā aicina ticēt tautas uzvarai.

Pie mums jau rakstīts par to, ka «Dzelzs papēdī» atspoguļojās Londona maldīgie uzskati par partiju, kura, pēc viņa pārliecības, celsies pret dzelzs papēdi un uzvarēs tā algotņus, špikus un rokaspuišus zinātniekus. Partija, par kuru raksta Londons, ir no tautas izolēta konspiratoru grupa, kam īstenībā nebūtu izdevies salauzt oligarhijas varenību, sagraut tās valsts mašīnu. Taču ne jau nomaldi ir galvenais Londona grāmatā (lai gan nevajag tos aizmirst). «Dzelzs papēdī» galvenais ir pret kapitālismu vērstās revolucionārās cīņas romantika, ASV strādnieku šķirai domātais aicinājums rīkoties. Bet tieši toreiz — diskusijās un strīdos XX gadsimta pirmā gadu desmita beigās — taču bija tik svarīgi panākt idejisko vienību partijas rindās, saliedēt to ap lielo proletāriskās revolūcijas ideju!

Londona jaunais varonis — profesionālais revolucionārs E ver bards—ir ievērības cienīgs kā amerikāņu strādnieku vadonis. Viņā visspēcīgāk iemiesota tā revolucionārā romantika, kura dveš no Londona grāmatas. Augsto mākslas, mērķi, par kuru Londons rakstīja apcerējumā par Fomu Gordejevu, viņš atradis cīņā pret monopoliem, īstenības revolucionārās pārveides sludināšanā.

«Dzelzs papēža» bagātais politiskais saturs un stila patētika cieši

saistīta ar visas Londona publicistikas saturu un stilu. Tas sevišķi jūtams, ja salīdzina Lverharda runas un labāko no Londona publicistiskajiem darbiem — rakstu «Revolūcija». «Tiklīdz atskanēs kaujas sauciens, septiņi miljoni vīru liela armija atbilstoši mūsdienu apstākļiem visiem spēkiem metīsies cīņā, lai iekarotu pasaules bagātības un pilnīgi gāztu pastāvošo iekārtu.

Pasaules vēsturē līdz šim nav bijis nekā •šai revolūcijai līdzīga. Tai nav nekā kopīga ar amerikāņu vai franču revolūciju. Tā ir vienreizēja un grandioza,» apgalvoja Londons, pareizi nojauzdams proletariāta revolucionārās kustības vēsturisko specifiku un tās perspektīvas. Un ir svarīgi zināt, ka viņa iedvesmas pilnais raksts par revolūciju, raksts, kuru caurstrāvo ticība tās galīgai uzvarai, uzrakstīts ciešā sakarā ar 1905. gada Krievijas revolūcijas notikumiem: Londons saprata krievu strādnieku šķiras milzīgo nozīmi 1905.—1906. gada vēsturiskajās kaujās.

Londona reālistiskās estētikas revolucionāri romantiskās šķautnes «Dzelzs papēdī» izpaudās sevišķi uzskatāmi. Raksturu tēlojumā, sižeta izvērsumā ar slepeno sapulču un gigantisko šķiru kauju ainām (atcerēsimies lielisko nodaļu par Čikāgas komūnu), te pacilātajā, te noslēpumainajā stilā dzīvo tā trauksme, tā spārnotā tiekšanās pretim ilgotajam, bet vēl tālajam mērķim, kura piemīt Londona revolucionārajai romantikai. Sīs Londona meistarības īpatnības vēl vienu reizi izpaudīsies ar tādu pašu spēku — daudz vēlākajā stāstā «Meksikānis».

Vienlaikus «Dzelzs papēdī» ir daudz skarba reālisma. Tas, protams, vispirms «ir strādnieku šķiras vēsturiskās pieredzes reālisms. Londons vērīgi studēja to, viņš saudzīgi vāca un atlasīja vēsturiskos faktus, un, kad aplūko šo romānu kā savdabīgu strādnieku šķiras cīņas enciklopēdiju, kas ietverta mākslinieciskā formā, var manīt, ka dažas epizodes ņemtas no Parīzes komūnas vēstures, citas atgādina 80.—90. gadu šķiru cīņas pašās ASV, bet citas uzrakstītas Presņas barikāžu kauju iespaidā. No tā arī izriet pašu romantisko ainu reālisms: tajās ir īsto notikumu izpratne, mēģinājums projicēt to pieredzi uz nākotni.

«Dzelzs papēdis» ir politisks utopiskais romāns, milzīgs episks audekls, kur uz pasaulnozīmjgu traģisku notikumu fona kustas daudzējādā ziņā tikai nosacīti — it ka ar punktētu līniju iezīmētas figūras: tādā utopiska, turklāt daudzējādā ziņā publicistiskā romānā tas ari saprotams. Citas Londona reālista talanta iezīmes atklājas «Mārtiņā Idenā». Šajā romānā Londons parādās kā nobriedis reālists, kuram galvenais uzdevums ir atveidot īstenību.

«Mārtiņš Idens» ir sociāls romāns. Tajā viena otrai pretim nostādīta Batleru, Morzu un Higinbotemu pasaule, amerikāņu mietpilsonības — no liela vēriena komersantiem līdz nožēlojamiem sīkmaņiem, kuri ilgojas būt līdzīgi viņiem, — un darba cilvēku

pasaule, kuru vispirms pārstāv pats Mārtiņš, viņa draugi, Lisija Konoli, romāna masu skatu dalībnieki — vārdā nenosauktie, bet vispār svarīgie varoņi. Londona romāns ir kontrastu pilns. No Morzu salona lasītājs nokļūst veļas mazgātavā, kur strādā Mārtiņš, vai arī nožēlojamā kambarītī, kur, smak- dams petrolejas lampiņas tvanā, viņš raksta savus pirmos dzejoļus un stāstus, lasa grāmatu pēc grāmatas, apgūstot pasaules kultūras vērtības un arī uzsūcot slimīgas idejas no moderno dekadentisko autoru grāmatām.

Vēl krasāki ir raksturu sociālie kontrasti: kā apgalvo Londons, īsts cilvēcīgums, īstas, neviltotas jūtas dzīvo darba cilvēku vidē — Lisijas Konoli mīlestībā uz Mārtiņu īdenu, Mārtiņa jūtās pret Rūtu, viņa attieksmē pret māsu, veco biedru draudzībā-. Turpretī Morzu un Batleru pasaulē jūtas ir neīstas — tā ir Rūtas rotaļa ar Mārtiņu, gatavība pārdoties par slavu un bagātību. Tieši tā var nosaukt Rūtas izturēšanos pret Mārtiņu, pazīstamu rakstnieku. Viņu šķiršanās skats — Rūtas morālās krišanas skats — ir briesmīgs, nežēlīgs, bet arī patiesīgs. Lūk, kur savu talantu visā pilnībā atklāja Londons, kurš prata nīst un nicināt buržuāzisko pasauli! Šajā skatā ietverts buržuāziskās kultūras un morāles noliegums un nosodījums, ass, šķirisks mīlestības buržuāziskās izpratnes novērtējums. Šķiru konflikti, kas politiskajā romānā «Dzelzs papēdis» izteikti kauju masu skatos, sociālajā romānā «Mārtiņš Idens» atklāti divu jaunu cilvēku sarežģītajās attiecībās, Mārtiņa cīņā par pagātnes kultūras vērtību apgūšanu, viņa centienos radīt jaunas kultūras vērtības, kuras principiāli atšķiras no senatnes, lai cik skaista tā būtu.

Lielu vietu romānā ieņem jaunais cilvēks, kas nomainīs cilvēkus, kuru dvēseles sakropļojusi privātīpašniecisko attiecību pasaule. Jaunā cilvēka — nākotnes vēstneša vaibsti saskatāmi Mārtiņā. Viņa talantā apslēpta jauna pasaules uztvere. Mārtiņš ir darba tautas radīts un audzināts, viņš nes sevī tās morāli, tai piemītošo īstenības izpratni.

Turklāt Londons, kas pats izgājis grūto darba dzīves skolu, stāv tālu no salkanās klanīšanās to no tautas nākušo cilvēku priekšā, kuri lauž sev ceju uz mākslu. Londons arī pats zināja, ka šo mērķi var sasniegt tikai ar milzīgu prasīgumu pret sevi, ar sasprindzinātu darbu, kas paver ceļu uz zināšanām, kuras citiem — tādiem kā jaunajiem Morzēm — nāk viegli, tāpēc ka viņi tās saņem no pieredzējušiem skolotājiem, no privileģētām skolām.

Problēma par jauno inteliģenci, kura nāk no strādnieku šķiras rindām un ir gatava atdot tai savus spēkus, par šīs inteliģences veidošanos iemiesota ne vien Mārtiņa, bet arī — varbūt ar ne mazāku spēku — Lisijas Konoli tēlā. Kā atplaukst viņas dvēsele, cik ātri nobriest viņas rosīgais un enerģiskais prāts, bagātinājies ar zināšanām, kurām piekļūt viņai palīdzējis Mārtiņš! Varbūt viņa nostājusies uz šī ceļa tikai tāpēc, lai nebūtu zemāk par Mārtiņu, kuru viņa uz visiem

laikiem un pašaizliedzīgi iemīlējusi, bet romāna beigās viņa jau ir tik patstāvīga, viņas personība ir tā attīstījusies, ka viņa jūtas stiprāka par Mārtiņu, runā ar viņu kā gudrs un gādīgs draugs.

Krīze, kas pazudina jauno spēkpilno rakstnieku, arī ir pelnījusi, lai lasītājs padomātu par tās iemesliem. Protams, Mārtiņa liktenis vispirms ir spilgts pierādījums tam, ka buržuāziskā sabiedrība ir naidīga īstai mākslai. Mārtiņam, rakstniekam, kas nācis no strādnieku šķiras, trūkst elpas Morzu un «Batleru pasaulē — pat tad, kad viņi ir spiesti atzīt Mārtiņa talantu. Buržuāziskā sabiedrība nogalina talantīgo rakstnieku Mārtiņu Idenu. Doma par īsta mākslinieka likteni buržuāziskajā pasaulē neatlaidīgi vajāja Londonu; par to runā arī 1910. gadā uzrakstītā nelielā luga «Pirmatnējais dzejnieks».

Viltīgais un asinskārais pirmatnējās ordas vadonis nogalina dzejnieku — tādu pašu pirmatnēju cilvēku kā viss viņa klans, bet kurš jau iedrošinājies neklausīt patriarha gribai. Groteskajā briesmīgajā skatā, kas uzsver dzejnieka pazemoto un nevarīgo stāvokli, jaušama amerikāņu mietpilsonības dzīve. Šī mietpilsonība parādīta kā pašapmierināti un cietsirdīgi mežoņi, kas smejas, kad mirst ģēnijs, kurš nelaikā parādījies šajā alu laikmetā …

Taču ir vēl otrs Mārtiņa bojāejas iemesls. Tas slēpjas tajā apstāklī, ka Mārtiņš, sarāvis savas vājās saites ar buržuāzisko vidi, kura veltīgi pūlas noturēt viņu, neatrod ceļu pie tautas — uz turieni, no kuras viņš nācis, kur ir dzīvas viņa meistarības saknes. Viņš ir pazaudējis savu vidi.*[8]* bez tam londons tieši runā arī par to, ka Mārtiņa vēl nepieredzējušo prātu neglābjami saindējušas dažādas dekadentu teorijas. Sevišķi stipra un nāvējoša bijusi Nīčes ideju iedarbība: tās izveidojušas Mārtiņā slimīgu individuālismu, no kura viņš vairs nespēj tikt vaļā. Ne velti Londons pats rakstīja, ka «Mārtiņš idens», tāpat kā «Jūras vilks», ir pret nīčeānismu vērsta grāmata. Rakstnieks ar sarūgtinājumu piebilda, ka to nav sapratuši viņa draugi no Sociālistiskās partijas aprindām.

Mārtiņa estētiskās idejas atrodas nesalīdzināmi augstāk par buržuāziskās mākslas līmeni. Kad Mārtiņš jūt, ka viņam jāpielāgojas šim nožēlojamajam līmenim, viņš uzskata to par nodevību pret saviem senajiem sapņiem, saviem priekšstatiem par īstu mākslu, kura kalpo «piedzīvojumam ar lielo burtu» — īstu varoņdarbu slavināšanai. Tikai par tiem gribēja rakstīt Mārtiņš.

Romāns bija uzrakstīts, Mārtiņa traģēdija uz papīra beigusies, bet ta notika arī īstenībā. Drīz pēc šīs lieliskās grāmatas pabeigšanas Londons raksta romānu «Piedzīvojums» («Adventure»-, 1:910) — stāstu par ekscentrisku amerikānieti, kas kopā ar stūrgalvīgu un cietsirdīgu angli, laižot darbā pletni un vinčestru, valda pār simt iezemiešiem, kuri strādā pāri saviem spēkiem un mirst kokos- palmu plantācijās. Vai tas izskatās pēc «piedzīvojuma ar lielo burtu»?

Dekadentu grāmatu saindētā un Hersta blēdību apmānītā Londona daiļradē sākās traģisks lūzums. Tā Londons iegāja savas attīstības trešajā posmā.

Jau uz «Snarkas» pavadītajos gados Londonam kā vilinoša mirāža sāka rādīties kaut kāda lauku idille, dzīve tālu no pilsētas, pie dabas krūts, fermā — dzīve, kuru piepilda vienkāršs fizisks darbs, kas mijas ar veselīgu nogurumu, dzīve bez uztraukumiem un cīņas. Šajā ideālā, protams, iezīmējās romantiska patriarhalitāte, kurā rakstnieks gribēja aiziet no dzelzs papēža valstības, kamēr tā nebija iznīcinājusi viņu. Vienlaikus šajā ideālā bija ari kaut kas lielajai amerikāņu literatūrai tradicionāls: tas atgādināja ideālus, ko bija lolojis Toro — rakstnieks, kuru, spriežot pēc visa, Londons augstu vērtējis. Taču Toro ilgus svētlaimes mēnešus pavadīja savā meža vientulībā, kur vēlāk uzrakstīja savu brīnišķo grāmatu «Vol- dens». Tajā cilvēks un daba skatās viens uz otru un nevar vien noskatīties, tik labi viņiem ir divatā.

Šīs utopijas aprises — piebildīsim, katrā ziņā ar darbu saistītas utopijas, tāpēc ka Londons arī te palika darba dzejnieks, — iezīmētas dažās «Ceļojuma ar «Snarku»» epizodēs, kļuva noteiktas romānā «Laiks negaida» («Burning Daylight» 1910). Tajā stāstīts, kā veiksmīgais zelta meklētājs un veikalnieks Elcins Harnišs atrod savu laimi Kalifornijas nostūrī zemkopja darbā. Vēl skaidrāk un plašāk šī utopija atkārtota romānā «Mēness ieleja» «The Valley of the Mooti»; 1913). Sis romāns ir viena no mums visnepatīkamākajām lappusēm Londona mantojumā.

Tieši «Mēness ielejā» Džeks Londons pastāstīja, kāds liktenis piemeklē dzelzs papēža uzvarētu jaunu strādnieku. Neizturējis grūto cīņu pret rūpnieku patvaļu, zaudējis ticību strādnieku šķiras spēkam un iespējām, viņš nodod biedru intereses, kļūst par streiklauzi. Bet Londons attaisno viņu, izskaidrodams šī pagrimušā cilvēka rīcību ar cenšanos saglabāt savu individualitāti, ar tiesībām paklausīt savām iegribām. Mierīgo dzīvi, par kuru sapņo «Mēness ielejas» varonis, viņš atrod nīkšanā lepnā Kalifornijas rančo, kas pieder kādam savādam rakstniekam. Bijušais strādnieks pārvēršas par šo lauku māju sargu, kļūst par kaut ko līdzīgu sava dīvainā saimnieka iemīļotam kalpam. Izrādās, starp draugiem, kuri pulcējas viesmīlīgajā rančo, zūd buržuāziskās iekārtas mokošās un pazemojošās pretrunas; viņš, vienkāršs cilvēks, beidzot jūtas tikai kā amerikānis, kā līdzīgs starp līdzīgiem, vairs neizjūt bailes, skaudību, atkarību, no kuras tā cieta, būdams strādnieks. Un šo nožēlojamo grāmatu uzrakstījis «Dzelzs papēža» un «Meksikāņa» autors!

Sīs Londona daiļrades utopiskās līnijas noslēgums tomēr bija traģiski: romāns «Lielās mājas mazā saimniece» («The Little Lady of the Big House» 1915) ar visiem tā trūkumiem, ar visu lētas literatūras pieskaņu, kura tik nepatīkami bojā daudzas romāna ainas, tomēr

liecināja, ka arī savā Kalifornijas rančo rakstnieks nebija atradis dvēseles mieru. Traģisma iezīmes Londona daiļradē vispār kļūst stiprākas pēc «Mārtiņa Idena». Tās redzamas ne tikai «Lielās mājas mazajā saimniecē», bet arī fantastiskajā romānā «Zvaigžņu klaidonis» («The Star- Rover» 1915), bet sevišķi — grāmatā «Džons Miežagrauds» («John Barleycorn»1913) un vairākos īsos un garos stāstos par cilvēces» nākotni, kuru vidū ar savu bezcerīgo kolorītu izceļas «Sarkanais mēris» («The Scarlet Plague»] 1915) — kaut kas pilnīgi pretējs «Dzelzs papēža» revolucionārajam optimismam.

Līdztekus tam Džeka Londona daiļrades vēlakajā posma pieaug avantūras elementa nozīme. Minēsim ļoti vājo romānu «Dumpis uz «Elsinoras»» («The Mutiny of the «Elsi- nore»» 1914), kurā Londons, atkārtodams savus agrākos jūras stāstus, naivi popularizē kaut kādu reakcionāru teoriju, kas iedala cilvēkus vienkāršos mirstīgajos un «samurajos». It kā- kapteiņa Larsena ēna būtu piecēlusies no miroņiem, lai no jauna sludinātu Nīčes pārcilvēka ideālu, kura dievināšana Londonam tik dārgi maksāja. Avantū- risms, atklāta tiekšanās pēc «piedzīvojuma piedzīvojuma dēļ» valda romānā «Triju sirdis» («Hearts of Three» I920)*[11]*. tas ir lielā rakstnieka noriets. Nē, viņš nevarēs teikt par sevi, ka, līdzīgi Gorkijam, zina, «kā un kālab ir jādzīvo». Nē, mērķis ir zaudēts, un Londona vēlākajos darbos vairs nav «aktīvā reālisma» un «dedzīgās trauksmes», kas mūs iepriecina «Dzelzs papēdī» un «Mārtiņā Idenā».

Un tomēr viņš palika dižs rakstnieks arī šajos skumjajos gados. Londona spalva joprojām radīja pirmšķirīgus mākslas darbus, kuros dzirkstīja tēmas un rokrakstu svaigums. Novele «Meksikānis» («The Mexican» 1911), kas atsauc atmiņā tautas raksturus, ar kuriem aizrāvās Dž. Rīds savā grāmatā par Meksikas revolūciju, pieder pie labākajām XX gadsimta amerikāņu novelēm. Klusā okeāna stāstu cikli*[12]* pavēra lasītājam jaunu pasauli, pavēstīja par tautām, kuras gāja bojā, eiropiešiem nežēlīgi «apgūstot» Kluso okeānu, iepazīstināja ar neatkārtojamiem cilvēku raksturiem, kuri izveidojušies Klusā okeāna salās. Stāsti par spitālīgajiem, kurus iznīcina policija, par viņu briesmīgo likteni, par kolonizācijas metodēm novārtā pamestajās Klusā okeāna salās liecina, ka arī šajos gados Londona meistarība pilnīgojusies. Tikai pusgadsimtu pirms tam — XIX gadsimta 40. gados — jau minētais H. Melvils grāmatās «Taipi» un «Omu» apdziedāja mežonīgās un ziedošās Klusā okeāna saliņas kā patvērumu, kur var atrast mājvietu buržuāziskās sabiedrības izmocīts un pazemots cilvēks. Londona stāstos mēs redzam Klusā okeāna arhipelāga patriarhālās pagātnes traģisko galu: bruņukuģi apber ar granātām džungļos vai lielās dienvidu jūras jaukajos krastos apmetušos ciemus, kara desantu vai vienkārši vergu mednieku šautenes pabeidz civilizācijas šausmu darbu, ko iesācis degvīns, misionāri un blēdīgā tirgošanās. Tāpat kā

ziemeļu stāstos, kur viņš bija indiāņu pusē, Londons ar visu sirdi stāv bojā ejošo un apspiesto cilšu pusē. Bet, tāpat kā ziemeļu stāstos, arī te, stāstos par Kluso okeānu, izlaužas gan Kiplinga «baltā cilvēka vēsturiskās misijas» atzīšanas nots, gan nīčeāniskā klanīšanās «stipras personības» priekšā.

Ar agrāko spožumu uzrakstīts arī jaunais ziemeļu stāstu cikls par Smoifka Belju piedzīvojumiem Smoke Dellew Tales» 1912) un novele «Kā argonauti senatnē …» — pēdējais Londona romantika darbs. Starp citu, šajos stāstos ir ne mazums pretrunu.

Konkrētas vēstures izjūtas pilnās, aizraujoši sasprindzinātās romāna «Zvaigžņu klaidonis» ainas arī stāsta par jaunām Londona radošās attīstības šķautnēm. Bet «Zvaigžņu klaidonī» stipri atbalsojas Londonam raksturīgā aizraušanās ar ASV modernajām mistiskajām teorijām, saskaņā ar kurām cilvēka «nemirstīgā» dvēsele ceļo gadsimtos, iemiesodamās jaunā miesā, lai sāktu jaunu dzīvi.

Turklāt vēl dažādu laikmetu tēlojumam Londona romānā cauri vijas diezgan vecas un maldīgas domas par to, ka viss cilvēces vēsturē atkārtojas, ka rases pazīmes, asins sastāvs nosaka cilvēka izturēšanos, kas visos laikos un visos apstākļos ir vienāda, kad runa ir par dzīvē vissvarīgāko — par mīlestību, par varoņdarbu, par nāvi. Tas viss mazina grāmatas vērtību. Diemžēl jūtama arī tieša Kiplinga atdarināšana. Bet stāstā «Pirms Ādama» Londons mēģināja ne visai nopietnā formā atveidot pagātni, kas viņu aizrāva, turpretī «Klaidonī» viņu iepazīstam kā vairāku vēsturisku noveļu autoru. Šo noveļu varoņus it kā saista kopīgs liktenis — amerikāņu justīcija viņus visus ved uz elektrisko krēslu. Romānā skan protests pret amerikāņu sabiedriskās dzīves nedabiskumu un konvencionalitāti: dažas no «Klaidoņa» vēsturiskajām novelēm, kaut arī atgādina uzmetumus, pieder pie Londona spēcīgākajām lapas pusēm. īpaši minēsim stāstu par to, kā necilvēki mormoni sausā stepē iznīcina pārceļotāju karavānu.

Lūk, kāpēc Londona daiļrades pēdējos gadus visumā tomēr nevar raksturot tikai kā progresējoša pagrimuma gadus. Pareizāk ir redzēt Londona daiļradē šī gadsimta sākumā amerikāņu buržuāziskās īstenības pazudinātu izcila rakstnieka kliedzošo .pretrunu spēju saasināšanos un cīņu.

* * *

Daudzās pasaules valstīs populārais Londons jau savas dzīves laikā bija pazīstams arī Krievijā. Izcilais krievu rakstnieks A. Kuprins jau 1911. gadā jūsmoja par Londona stāstiem. Tajos, kā izteicās Kuprins, «jūtama dzīva, īsta asins, milzīga personiskā pieredze, īstenībā pārdzīvoto ciešanu, darbu un novērojumu pēdas». Tieši šī dzīvuma, patiesīguma dēļ Londona darbi, kuri, pēc Kuprina domām, «apveltīti ar neliekuļotības un dabiskas ticamības strāvojumu, rada tik

valdzinošu, neatvairāmu iespaidu».

Jau kopš pirmajiem padomju sabiedrības pastāvēšanas gadiem Londona talants pie mums bija atzīts un pienācīgi novērtēts. Viņa darbus mūsu valstī iespieda masu metienos, laida klajā atsevišķās grāmatās un krājumos, tie bija atrodami hrestomātijās un lasāmajās grāmatās, pēc kurām mācījās jaunie padomju pilsoņi. Londonu augstu vērtēja Gorkijs. N. Krupskaja atceras, ka viens no Londona stāstiem — «Dzīvotgriba» iepaticies Ļeņinam.

Pareizi un dziļi Londonu novērtēja A. Lunačarskis savā pārskata kursā «Rietumeiropas literatūras vēsture tās svarīgākajos momentos», kurā Lunačarskis iekļāva tikai to, ko uzskatīja par sevišķi svarīgu XX gadsimta pasaules literatūrā. «…Teica, ka tas esot rakstnieks izklaidei, piedzīvojumu rakstnieks, ne vairāk. Tas nav pareizi,» apgalvo Lunačarskis, nosaukdams Londonu par «Amerikas dižo rakstnieku».

Raksta «Ko man nozīmē dzīve» (1906) beigās Londons, nosakot dzīves mērķi, rakstīja: «Mani interesē šīs ēkas (sabiedrības ēkas. — Tulk. piez.) pamati. Te es ar prieku ņemtu rokās lauzni, lai strādātu plecu pie pleca ar inteliģentiem, sapņotājiem un apzinīgiem strādniekiem, un, laiku pa laikam vērīgi ielūkodamies, kas notiek augšā, liktu šūpoties visai ēkai. Pienāks diena, kad mums būs vēl vairāk darbaroku un laužņu un mēs sagāzīsim šo ēku ar visiem tās puvekļiem un neapraktajiem miroņiem, ar tās baismo savtīgumu un zemisko aprēķinu. Tad mēs iztīrīsim pagrabus un uzcelsim cilvēcei jaunu mājokli, kurā nebūs pils zāļu izredzētajiem, kurā visas istabas būs gaišas un ērtas un kur varēs elpot tīru un spirdzinošu gaisu.

Tādu es redzu nākotni.»

Šī nākotne ir mūsu dienas. Top šī jaunā ēka cilvēcei, par kuru sapņoja Londons, un vēršas plašumā cīņa pret neapraktajiem miroņiem, kuri vēl aizvien dornā, ka viņiem izdosies apturēt vēstures gaitu, tās nepielūdzamo likumu darbību. Un ir saprotams, ka tie, kuri būvē šo jauno, gaišo ēku, kas iemieso cilvēces vistīrākos sapņus, saskata Londonā savu draugu, savu rakstnieku: Londons, kurš ne vienu reizi vien dēvēja sevi par strādnieku šķiras rakstnieku, savas labākās grāmatas taču radījis viņiem.

R. Samarins